

SİYASİ İLİMLER VE HUKUK

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER HİZMETİNDE UĞRANILAN CİSMANİ ZARARIN TAZMİNİ MESELESİ

Yazan : **Seha L. MERAY**
Devletler Hukuku Doçenti

Devletler Hukuku üzerinde yapılan araştırmalarda nazari tetkikler yerine veya onlara ilâveten, milletlerarası tatbikatın incelenmesi ve bilhassa Birleşmiş Milletler tatbikatı üzerinde durulması hususunun memleketimiz bakımından ne derece önemli olduğuna başka bir vesile ile temas etmiştik. Bu konuda şöyle demiştik: «...Birleşmiş Milletler hakkında yapılacak herhangi bir incelemede, sadece Antlaşmanın metniyle yetinmek hiçbir zaman kâfi sayılamaz; aynı zamanda Teşkilâtın yeni tatbikatını da büyük bir dikkatle incelemek lâzımdır. Aksi halde, sadece Antlaşma metnine dayanılarak yapılacak bir Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tasviri, ortaya sadece hayalî, gerçekten çok uzak bir manzara koymaktan başka bir işe yaramaz» (*Devletler Hukukunda Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Tatbikatına göre Millî Yetki Meselesi*, S.B.F. yayınları, sayı 279, Ankara 152, s. VII)

Birleşmiş Milletler tatbikatı üzerinde durmanın memleketimiz bakımından ikinci bir sebebi de, bu tatbikatı aksettiren vesikaların kolayca bulunamaması ve bulunsa bile bütün neşiryatın Fransızca ve İngilizce olmasıdır. Birleşmiş Milletler tatbikatının, bilhassa tatbikatın ortaya çıkardığı yeni gelişmelerin memleketimizde de yakından ve geniş bir şekilde takibi için, Devletler Hukuku incelemelerinde, Birleşmiş Milletler tatbikatını ilk el kaynaklardan faydalanarak şümulü bir şekilde aksettirmek yerinde olacaktır.

Birleşmiş Milletler tatbikatı arasında bilhassa Milletlerarası Adalet Divanının incelediği meselelerin önemine ayrıca işaret etmek istiyoruz. Adalet Divanı milletlerarası en yüksek adalet organı olarak, bir taraftan milletlerarası anlaşmazlıkları çözüme çalışırken, diğer taraftan da, istisnai rey kanalıyla, Devletler Hukukunun bir çok meselelerine yeni bir ışık tutmakta, yeni bir görüş getirmektedir. Divanın incelediği mühim bir meseleye, İngiltere - İran Petrol Anlaşmazlığına, yukarıda adı geçen incelememizde temas etmiştik (Bk. ss. 157-177). Ayrıca arkadaşımız

Doçent Dr. Suat Bilge, bu mesele hakkındaki Milletlerarası Adalet Divanının kararını Dergimizde yayınlamıştı (Bk. 1952 C. VII, Sayı 1-4, ss. 153-167). Dergimizde bundan sonra da, Milletlerarası Adalet Divanının incelediği meselelere gereken yeri vermek kararındayız.

Bu etüdümüzde Divanın istişarî reyine arzedilen önemli bir meselenin, «Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararların tanzimi» meselesinin doğuşunu, Birleşmiş Milletlerin diğer organları önünde tartışılmasını ve Adalet Divanının bu konudaki istişarî reyini, bilhassa Dış Münasebetler Enstitümüzde mevcut Birleşmiş Milletler vesikalarına dayanarak incelemek istiyoruz. Etüdümüzün sonunda, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının organik yapısına da tesir edecek bazı önemli neticelere vardığımızı sanıyoruz.

I — M e s e l e n i n D o ğ u ū u

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının organları önünde «Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararların tazmini» meselesinin tartışılmasını, Filistin'de vuku bulan ve bazı Birleşmiş Milletler memurlarının ölümüne veya yaralanmasına sebep olan hâdiseler gerektirmiştir. Bunların en sonuncusu, 17 Eylül 1948 de, Filistin'de Birleşmiş Milletler Arabulucusu Kont Folke Bernadotte ile Fransız vatandaşı ve Birleşmiş Milletler Müşahidi Albay Serot'nun katlidir. Bu son hâdiseye üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri «Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararın tazmini» meselesinin, Genel Kurulun üçüncü toplantısı gündemine konulmasını istemiştir (1).

Filistin'de vuku bulan bu hâdiselerin ilki, Birleşmiş Milletler Barış Heyeti üyelerinden ve Amerika Birleşik Devletleri Kudüs Konsolosu Mr. Thomas Wasson'un 23 Mayıs 1948 de bir şahıs tarafından vurulmasıdır. 6 Temmuz 1948 de, bir yahudi barikadı önünde patlıyan bir bomba yüzünden, Birleşmiş Milletler müşahitlerinden Fransız Binbaşı De Labarrière ölmüş ve Binbaşı De Canchy de yaralanmıştır. Hâdiseye mahallinde bulunan yahudi subayları bunu mayinlerin patlamasına hamletmişler, Binbaşı De Canchy ise bunun, yahudi askerlerince kasdî bir tecavüzde atılan bir el bombası olduğunu iddia etmiştir. Bundan sonra, 13 Temmuz 1948 de, Birleşmiş Milletler muhafızlarından Ole Helge Bakke, bir arap askerinin kurşunu ile ölmüştür. 28 Ağustos 1948 de Birleşmiş Milletlerin iki Fransız müşahidi, Yarbay Joseph Queru ile Yüzbaşı Pierre Jeannel, Gaze hava meydanında, meydanın muhafazası-

(1) Official Records of the Third Session of the General Assembly, Part I, Plenary Meetings of the General Assembly, Annexes to the Summary Records of Meetings, 1958 (UN Doc.A/SR/ANNEXES, 1948), A/650, 21 Sept. 1948, p. 154

na memur Suudî Arabistan askerleri tarafından öldürülmüş ve soyulmuşlardır.

Nihayet 17 Eylül 1948 de Birleşmiş Milletler Filistin Arabulucusu Kont Bernadotte katledilmiştir. Kont Bernadotte, yanında Albay Serot ve diğer bazı zevatla, jeep içinde Kudüs yahudi mahallesinden geçerken, İsrail askerî üniforması giymiş şahısların tecavüzüne uğramışlar ve tabanca ile öldürülmüşlerdir. Failler yakalanamamışsa da, Birleşmiş Milletler ve Üye devletlerce yapılan tahkikat sonunda bunların Kudüs'te faaliyette bulunan yahudi Stern çetesi mensupları olduğu anlaşılmıştır (2).

Bu konuda İsrail Geçici Hükümeti de mes'uliyetinin tanır gibi görünmüş, Dışişleri Bakanı M. Shertok Birleşmiş Milletlere çektiği bir telgrafta mes'ullerin takibi ve cezalandırılması için «en şiddetli tedbirlerin alınacağını» bildirmiştir. (3).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu katlin Birleşmiş Milletler otoritesine bir defa ve şerefine bir tecavüz olduğunu ve Birleşmiş Milletler temsilcilerinin ileride bu gibi tecavüzlerden masun olmaları için himaye edilmeleri lüzumunu belirtmiştir (4). Genel Sekreter de, Genel Kuruldan bu hususta adaletin yerine getirilmesini ve gayet âcil olarak Birleşmiş Milletler temsilcilerine istikbalde tehlikeli bölgelerde görevlerini yaparken azamî bir himaye sağlanmasını istemiştir (5).

Bu meselenin tetkiki, Büro'nun teklifi üzerine (6) Genel Kurulun 142 nci oturumunda Altıncı Komisyona (Hukukî meseleler Komisyonu) gönderilmiştir

Genel Sekreterlik görüşünü, daha önce de temas ettiğimiz, Muhtırasında belirtmekte idi. (Doc. A/674). Bu muhtıranın ilk kısmında, vak'anın nasıl cereyan ettiği anlatıldıktan sonra, ikinci kısmında, Genel Sekreterlikçe alınan tedbirler izah edilmektedir. Bu tedbirler arasında, Birleşmiş Milletler Sekreterliği, Filistin'de ölenlerin hak sahiplerine 25.000 er dolar ödemiştir.

Muhtıra'nın üçüncü kısmı «İncelenmesi gereken meselelere tahsis edilmiştir. Genel Sekreter, her hâdisede ayrı ayrı karar vermekten-

(2) UN Doc. A/674, Memorandum by the Secretary-General, 7 Oct. 1948, in UN Doc. A/SR/ANNEXES, 1948. p. 219-220. Bernadotte'un katli hakkında fazla tafsilât için Bk. *Bulletin des Nations Unies*, Vol. V., No. 7, 1er oct. 1948. ss. 254-256. Tahkikat hakkında İsrail Hükümetinin raporu için Bk. *Bulletin des N.U.*, Vol. VI, No. 10, 15 mai 1949, ss. 442-443.

(3) *Bulletin des N.U.*, Vol. V, No. 1, ss. 256

(4) UN Doc. A/SR, Part I, 1948, ss. 21-22

(5) UN Doc. A/653, 23 sep, 1948, in A/SR/ANNEXES, 1948, p. 167

(6) UN Doc. A/SR, Part I, 1948, 24 sep. 1948, p. 93

se, bu çeşit hâdiseler karşısında takip edilecek umumî usulün ne olacağını belirterek, Genel Kurulun aşağıdaki meseleleri incelemesini teklif etmektedir:

- (1) Genel Kurulca, bir Devlet, Birleşmiş Milletler memurlarının öldürülmesinden veya bu memurlara karşı cismanî bir zarar ika edilmesinden Birleşmiş Milletler Teşkilâtına karşı sorumlu tutulabilir mi?
- (2) Talep edilecek tazminatın veya zarar-zıyanın tespiti hususunda takip edilecek umumî hattı hareket ne olmalıdır?
- (3) Tazminat taleplerinin ibrazı ve taleplerin is'afı hususunda takip edilecek usul ne olmalıdır? (7)

Bu sorulardan her biri hakkında da Genel Sekreterlik, Muhtıra'da görüşünü şöyle açıklamaktadır:

1. *Bir Devlet, Birleşmiş Milletlerin bir memurunun ölümünden veya bir cismanî zarara maruz kalmasından Birleşmiş Milletlere karşı sorumlu tutulabilir mi?*

Muhtırada önce, şimdiye kadar bu hâdiseye benzer şartlar altında cereyan etmiş başka hiçbir hâdise olmadığı belirtilmektedir. Hiçbir milletlerarası teşkilâtın, resmî temsilcilerinden veya memurlarından birinin ölümü veya cismanî bir zarara uğraması yüzünden bir Devlettten tazminat istediği görülmemiştir.

Buna mukabil, bir Devlet tebaasının bu gibi zararlara uğraması halinde, başka bir Devletin sorumlu tutulduğu ve ondan tazminat talep edildiği ve alındığı hususunda birçok emsal vardır. Vattel 1758 de bu konuda klâsik bir mahiyet alan doktrini kurmuştur: «Herhangi bir Vatandaşa kötü muamele eden, dolayısıyla bu Vatandaşı korumakla mükellef olan Devlete karşı haksız bir fiil ika etmiş olur. Bu Devletin Hükümdarı, haksızlığa uğramış Vatandaş medenî camianın gayesi olan güvenliği kendi başına sağlayamayacağı için, yapılan haksızlığın intikamını almağı, mütecavizin, mümkünse, tam bir tazminat vermesini sağlamalıdır» (8).

Diğer taraftan, Filistin'deki Mavrommatis imtiyazları dolayısıyla da Milletlerarası Daimî Adalet Divanı, tebaasına karşı yapılan haksızlığı tamir etmek için ilgili Devletin her türlü diplomatik veya hukukî yollara başvurulabileceğini ifade etmişti (9).

(7) UN Doc. A/674 in Doc. A/SR/ANNEXES, 1948, s. 221

(8) VATTEL *Droit des Gens*, Texte de 1758, 3e édit, p. 309, (Muhtıra'da zikrediliyor, Doc. A/SR/ANNEXES, 1948, s. 222)

(9) *Affaire des Concessions Mavrommatis en Palestine*, Publication de la Cour Permanente de Justice Internationale, Série A, No. 2, p. 12 (Muhtırada zikrediliyor, Doc. A/SR/ANNEXES, 1948, p. 222)

Bu konuda, madem ki Devletler Hukukunda kabul edilen prensip budur, Genel Sekreterlik bu doktrinin Birleşmiş Milletler memurları bakımından da uygulanması ve Devletler Hukukuna aykırı olarak, Birleşmiş Milletler memurlarına, resmî görevleri sırasında, cismanî bir zarar ikanda Teşkilâtın bu zararın tazminini talep etme hakkı kabul edilsin. Genel Sekreterlik, Devletlerle milletlerarası antlaşmalar aktetme ehliyetini haiz olan Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, Devletler Hukukunca bir Devletten, bu Devlet ister Teşkilât üyesi olsun isterse olmasın, tazminat talep etme ehliyetini haiz olduğunu düşünmektedir. (10).

2. *Tazminat veya hesaplanacak zarar-ziyan bakımından takip edilecek usul ne olmalıdır:*

Şüphesiz, Birleşmiş Milletler önce mes'ullerin cezalandırılması ve ileride Birleşmiş Milletler memurlarının korunmasını sağlayacak yerinde tedbirlerin derhal alınmasını istemelidir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Sekreterlikçe yapılmış her çeşit masrafları (tedavi masrafları, cenaze masrafları, zarara uğrayan memura veya ailesine yapılan ödemeler) sorumlu Devletten isteyebilmelidir. Adalet Divanı da bu hususu belirtmiştir (11).

Bu tazminatın ibret teşkil edecek şekilde olması meselesinde tatbikattan sarıh neticeler çıkartılamamaktadır; fakat Genel Sekreterlik bu konuda da Genel Kurulun düşünmesi gerekeceği fikrindedir (12).

3. *Tazminat talebinin arzında takip edilecek usul:*

Bu hususta Genel Kurul tazminat talebinin Birleşmiş Milletlerin hangi organı tarafından yapılacağını da incelemelidir. Birleşmiş Milletler Antlaşması 97 nci maddesine göre, Genel Sekreter Teşkilâtın en yüksek memurudur. Bu sıfatla mukaveleler aktetmekte ve Teşkilât adına hususî hukuk zaviyesinden tazminat muamelemelerine girişebilmektedir. Kıyas yolu ile, bu konuda da Genel Sekreterin yetkili olması gerekir görünmektedir. Eğer böyle bir mesele hakeme havale edilirse, tahsisî hallerde tahkim teklifini kabul edebilip edemeyeceği hakkında da Genel Sekreter Genel Kurulun fikrini öğrenmek istemektedir (13).

Genel Sekreterliğin A/674 Muhtırasından anlaşılacağı üzere, Birleşmiş Milletler memurlarına ika edilecek cismanî zararlar dolayısıyla

(10) A.g. Muhtıra, *İbid.* s. 223

(11) *Affaire de l'Usine de Chorzow*, Publication de la C.P.J.I., Série A, No. 17, p. 27 (Muhtıra'da zikrediliyor, *İbid.* s. 223)

(12) A.g. Muhtıra, *İbid.* ss. 223-224

(13) *İbid.*, s. 224

Birleşmiş Milletlerle Devlet arasında bir müşahebet görülmekte ve, kıyas yoluyla klâsik doktrinde ve Devletler Hukukunda Devletlere tanınan haklardan, Teşkilât olarak, Birleşmiş Milletlerin de faydalanması istenmektedir.

Bu arada bazı emsallere, Devletler Hukukuna ve Milletlerarası Daimî Adalet Divanı kararlarına da atıf yapılmaktadır. Dolayısıyla, bu meselenin Birleşmiş Milletler organları önünde tartışılmasına geçmeden önce, gerek doktrin bakımından meselenin nasıl cevaplandırıldığını, gerekse tatbikatta bazı emsallerin nasıl karara bağlandığını, kısaca, görmek, meselenin bütününe kavrama yönünden faydalı olacaktır.

II—Bir Devlet Temsilcisinin Uğradığı Cismanî Zararlar Yüzünden Diğer Bir Devletin Sorumu Meselesi

Bu meseleyi incelemeden önce noktayı belirtmek istiyoruz: Burada, genel olarak, tebaanın yabancı memleketlerde himayesi mevzuuna temas etmiyeceğiz (14). Keza, genel olarak, bir memlekette fertlerin yabancılarla karşı işleyebilecekleri haksız fiilleri ve bundan doğacak sorumu da kastetmiyoruz (15). Biz bilhassa bir Devlet temsilcisine yabancı memlekette iraz edilecek cismanî zararlar yüzünden, bu fiillerin ülkesinde işlendiği Devletin sorumu meselesi üzerinde durmak istiyoruz.

1. Doktrine göre:

Doktrinde, umumiyetle, Devletin, nezdinde bulunan diplomasi memurlarına karşı hususî bir himaye ile mükellef olduğu görüşü üzerinde hemen bütün müellifler mutabıktırlar (16). Temsilci, vazifelerini gerekli istiklâl içinde, haysiyetle ve emniyetle yapabilmek için, vazife gördüğü yabancı memlekette hususî bir himayeye mazhar olmalıdır.

(14) Bu konu üzerinde en geniş bilgi yeni bir etüdde bulunabilir: BİLGE, Suat. «Tebaanın yabancı memleketlerde diplomatik himayesi», S.B.F. yayınlarından, Sayı 33-15, Ankara 1953,

(15) Bu konuda birçok etüd olduğu gibi başlıca Devletler Hukuku kitaplarında da malûmat verilmektedir. Bk. meselâ: ACCIOLY, «*Traité de Droit international*», Paris 1940, c. I, pp. 354-370, Nos 443-458; BONFILS, «*Manuel de Droit International*», Paris 1914, p. 212; FENWICK, «*International Law*», New York, 1948, 3rd edit., pp. 275-300; BİLSEL, «*Devletler Hukuku*» 1 inci kitap, «Devletler», İstanbul 1941, ss. 248 vd; ANZILOTTI, «*Devletler Hukuku*» Çev. S. Erman, İstanbul, c. 1, ss. 351 vd;

(16) BİLSEL, «*Hukuku Düvel*», 2 nci kitap «Devletlerarası Münasebet», İstanbul 1934, ss. 194-195; SPIROPOULOS, «*Théorie générale de Droit international*», Paris 1930, s. 211; FENWICK, age, s. 468; ACCIOLY, age, c. II, s. 335

Nezdinde temsil görevinde bulunduğu Devlet, sadece Devlet olarak, organları vasıtasıyla her türlü tecavüzü önlemekle mükellef sayılmaz; aynı zamanda, resmî sıfatı olmıyan fertlerin yapacağı haksız fiillere karşı da temsilciyi korumakla mükelleftir. Bu çeşit fiillerin ikamını önlemek için gerekli tedbirleri almakta kusur etmemesi, her şeye rağmen böyle fiiller işlenmişse faillerini derhal takip ve tecziye etmesi gerekir (17). Devlet böyle hareket etmezse sorumlu olur. Bu sorum bizatihî olarak haksız fiil yüzünden değil, fakat haksız fiilin önlenmesi veya faillerin tecziyesi hususunda Devletin ihmali veya temerrüdü yüzündendir (18). Esasen Devletler iç hukuk düzenlerinde, Ceza mevzuatına koydukları hususî hükümlerle, yabancı Devlet temsilcilerine karşı işlenecek haksız fiilleri istisnaî müeyyideler altına almışlardır (19).

Bu şartlar altında sorumlu olan Devlete karşı ilgili diğer Devlet veya Devletlerin haksız fiilin izalesini ve tarziye ve tazminat talep etme hakları vardır (20). Milletlerarası Daimî Adalet Divanı bir kararında bunu umumî bir prensip olarak ifade etmiştir (21). Yalnız Devlet, haksız fiiller yüzünden, milletlerarası bir talepte bulunma hakkına haizdir (22).

2. Milletlerarası tatbikat:

Milletlerarası tattbikatta doktrinin bu görüşünü teyit edecek şekilde birçok emsal vardır. Biz bunlardan bazılarına temas edeceğiz:

(a) *Maraton hâdisesi*: Yunanistan'da Maraton yolu üzerinde gezinmeye çıkan İngiliz ve İtalyan elçilik kâtipleri Oropos çetesi tarafından dağa kaldırılırlar. Çeteye göre, 50.000 altın fidye verilmez ve tatbikattan feragat edilmezse, kâtipler öldürüleceklerdir. Elçiler parayı vermeğe

(17) MENEMENCİOĞLU, Ethem, «Devletler Hukuku», S.B.F. yayınlarından, Ankara, c. I, s. 131

(18) ACCIOLY, age, c. II, ss. 335-336, No. 1157; BİLSEL, ag. 1 inci kitap, ss. 248 vd

(19) Brezilya, Almanya, Avusturya, Belçika, İngiltere, İtalya, Hollanda, Peru, Sovyet Rusya, İsveç, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri (Bk. ACCIOLY, age, c. II, s. 336, not 1; BİLSEL, ag 2 nci kitap ss. 194-195; FENWICK, age, S. 469; MOORE, «A Digest of International law», Washington 1906, c. IV, s. 623). Türk Ceza Kanunu da 164 ve 166 ncı maddelerinde Ecnebî devletlerle bunların reis ve elçileri aleyhinde işlenecek cürümler için hususî müeyyideler derpiş etmektedir. Yalnız bu «hükümlerin tatbiki, buna benzer işlerde kendine tecavüz olunan şahsın mensup olduğu devlet kanununca da aynı esasın kabul edilmiş olmasına bağlıdır» (Madde 167)

(20) Bk. BİLSEL, ag, 1 inci kitap, ss. 328 vd; ROUSSEAU, age, ss. 357 vd.

(21) Bk. C.P.J.I., Arret du 26 Juillet 1927, dans l'Affaire Germano-Polonaise de Chorozow, p. 21; Bk. keza BİLGE, age, s. 55

(22) CAVARE, «Le Droit internationale public positif», Paris 1951, c. II, s. 271; tartışma için Bk. BİLGE, age, ss. 53 vd, 69 vd.

razi idiler. Yunan Hükümeti işi üzerine aldı. Fakat bir idaresizlik yüzünden Yunan Hükümeti eşkiyanın barındığı dağı askerle sardı. Eşkiya da kâtipleri öldürdü.

Yunan Hükümeti derhal İngiltere ve İtalya'ya tarziye verdi. Yunan Kırallı cenaze merasiminde bizzat bulundu. Kırallı, İngiltere Elçisine, kendisini görmekten utandığını söyledi.

İşin siyasî mahiyeti de vardı. Rusya elçisinin Oropos ile münasebeti ve bu işte rolü vardı. İngiltere tahkikata iştirak etmek istedi. Mahkeme bir günde bitirildi. Eşkiya idama mahkûm edildi ve hüküm derhal infaz olundu (23).

(b) *Serdar hâdisesi*: 1925 te Mısır'da Serdar Lee Stark'ın öldürülmesi İngiltere tarafından, Mısır Millî Hükümetince vaki teşvikler neticesi olmak itibariyle, Mısır'ın mes'uliyetini mucip sayıldı ve çok ağır tarziye istendi ve alındı (24).

(c) *Alvear hâdisesi*: 1841 de, Arjantin'in Amerika Birleşik Devletlerindeki elçisinin oğlu ve elçilik kâtibi Alvear, New York'ta bir şahsın tecavüzüne maruz kalmıştı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Başkan adına Amerikan hükümetinin teessürlerini bildirdi ve New York savcısına mütecavizi «Devletler Hukuku ve Amerika Birleşik Devletleri kanunlarına uygun bir şekilde» cezalandırılmasını istedi (25).

(d) *Havana hâdisesi*: Amerika Birleşik Devletlerinin Küba'daki maslahatgüzarı 27 Ağustos 1912 de, bir otelde bir gazetecinin tecavüzüne maruz kalmıştı. Amerikan hükümeti mütecavizin derhal yakalanmasını ve cezalandırılmasını istedi. Gazeteci derhal yakalanarak yargılandı ve 2 sene altı ay hapse mahkûm edildi (26).

(e) *Washington'da Salvador maslahatgüzarı hâdisesi*: Salvador'un Washington maslahatgüzarına, 1931 de bir şahıs taarruzda bulunmuştu. Amerikan Dışişleri Bakanlığı derhal Salvador hükümetinden özür dileyerek suçlunun cezalandırılması ve bundan böyle Salvador maslahatgüzarı ile elçilik binasının gerektiği gibi korunması için her türlü tedbirlerin alınacağını ve, bir nezaket jesti olarak ta, maslahatgüzarın bu hâdise yüzünden yaptığı masrafları ödemeye âmade olduğunu bildirmişti (27).

(f) *Adis Ababa hâdisesi*: 17 Ocak 1932 de, Addis'te, Amerika

(23) BILSEL, ag. 1 inci kitap, ss. 249-250

(24) İbid., s. 251

(25) MOORE, *Digest*, c. IV, s. 623

(26) HACKWORTH, «*Digest of International Law*», Washington 1942, c. IV, s. 508

(27) HACKWORTH, *Digest*, c. IV, s. 509

Birleşik Devletlerinin Elçiliğine aralarında polislerin de bulunduğu bir gurup Habeşli tecavüz etmişti. Amerikan Hükümeti derhal mütecavizlerin yakalanarak cezalandırılmalarını ve bu çeşit hâdiseleri önleyecek tedbirlerin alınmasını Habeş Hükümetinden istedi. Suçlular bir sene hapse mahkûm edildiler ve ayrıca Amerikan Hükümetine tazminat verildi (28).

(g) *Boxer hâdisesi*: Çin'de, 1899-1900 seneleri arasında *Boxer* adlı gizli bir tethiş çetesi yabancıların canlarına ve mallarına tecavüzlerde bulunuyordu. Çin Hükümeti memleket dahilindeki karışıklıkları önleyemediği gibi Boxerlere de mani olamıyordu. 20 Haziran 1900 de, Alman Elçisi Baron von Ketteler Çin askerleri tarafından katledildi. Keza Japon kaçıları Sugiyama da öldürüldü. Bunun üzerine Çin'deki bütün elçiler müşterek bir nota göndererek (22 Aralık 1900), Çin İmparatorunun Baron Ketteler hâdisesi için tarziye vermek üzere büyük bir heyeti Berlin'e göndermesini, gerek Alman gerekse Japon hükümlerine tazminat verilmesini istediler. Çin Hükümeti bu hâdiseler dolayısıyla mes'uliyetini kabul ederek bütün bu talepleri, notadaki diğer hususlarla birlikte, yerine getirmek zorunda kaldı (29).

Bütün bu emsallerde bir Devlet temsilcisinin uğradığı cismanî zararlar yüzünden, temsilcinin tâbi olduğu Devletin milletlerarası tazminat talebinde bulunmak hakkını haiz olduğu görülmektedir. Devletlerin, milletlerarası teşekküllerin temsilcilerini veya memurlarını hususî bir şekilde korumakla görevli olduklarını ortaya çıkaran, yanılmıyorsak, tek hâdise General Tellini hâdisesidir (30).

(h) *General Tellini hâdisesi*: Birinci Cihan Harbinden sonra, Arnavutluk - Yunanistan arasındaki hudut anlaşmazlığını çözmek üzere Büyük Elçiler Konferansınca görevlendirilmiş olan Milletlerarası Komisyon Başkanı İtalyan Generali Tellini ile Komisyonun diğer üyelerinden İtalyan Binbaşı Korti ve Teğmen Bonaci, 27 Ağustos 1923 te, hudut yakınlarında, meçhul şahıslar tarafından tabanca ile öldürülmüşlerdi. İtalyan Hükümeti bu hâdiseden Yunanistan'ı sorumlu tutarak 29 Ağustosta bir nota gönderdi ve Yunan Hükümetinin derhal aşağıdaki hususları yerine getirmesini istedi:

1. En geniş bir tarziye verilmesi;

(28) *Ibid.*, ss. 509-510

(29) MOORE, *Digest*, c. V. Boxer hâdisesinin tafsilâtı için Bk. ss. 477-517, nota ve Çin Hükümetinin hareket tarzı için Bk. ss. 514 vd.

(30) Hâdisenin geniş bir şekilde izah, tahlil ve tenkidi için Bk. STRUPP, «*L'incident de Janina entre la Grèce et l'Italie*», Rev. Gén. de Dr. Int. Pub., 1924, c. 31. ss. 255 vd; ayrıca Bk. BİLSEL, ag. 1. inci kitap, ss. 250-251; ROUSSEAU, age, ss. 376-377.

2. Bütün Hükümet erkânının iştirakiyle cenaze merasimi yapılması;
3. Yunan donanması tarafından bir İtalyan deniz kıt'asının Pire'de selâmlanması;
4. İtalya ataşemiliterinin de huzuruyla şiddetli tahkikat yapılması;
5. Bütün suçluların idamı;
6. Beş gün içinde 50 milyon lîre tazminat ödenmesi;
7. Cenazenin Preveze'de İtalyan gemisine yüklenmesi sırasında askerî saygı duruşu yapılması (31).

Aynı tarihte Büyük Elçiler Konferansı da, Poincaré imzasıyla gönderdiği bir notada, Yunanistan'a, Konferansa milletlerarası bir görevle gönderilmiş bir heyet üyelerinin milletlerarası bir görevi yaparlarken katledilmeleri meselesinde kendisini yetkili tanıdığını ve bu hâdise dolayısıyla bütün haklarını, bilhassa hâdisenin gerektirdiği cezaları tespit etme hakkını mahfuz tuttuğunu bildirdi (32).

Yunanistan, İtalya'nın istekleri arasında 4, 5 ve 6 ncı talepleri Yunan egemenliğine aykırı görerek reddetti. Bunun üzerine Mussolini Hükümeti Yunanistan'ın Korfu adasını bombardımana tuttu.

Yunan Hükümeti, İtalyan notasının bazı maddelerini reddeylemekle beraber, kendi ülkesinde milletlerarası bir görevle bulunan bir yabancı aleyhinde suç işlenmiş olmasından dolayı, bu işte Yunan Hükümetinin suçu varsa, tarziye ve tazminat vermeği kabul ediyordu. Büyük Elçiler Konferansı bir tahkikat heyeti gönderdi ve bu heyet te Yunanistan'ı suçlu buldu. Yunanistan istenilen tazminatı verdiği gibi, suç milletlerarası görevi olan milletlerarası bir heyete karşı olduğu için ayrıca Konferansa da tarziyede bulundu. Bu arada, Milletler Cemiyeti Meclisi, bu meseleye bakabilme yetkisi olup olmadığı konusunda uzun ve hararetli tartışmalarla meşguldü (33). Meclis, meseleyi, bu iş için kurduğu bir Hukukçular Komitesine havale etti. Komiteye sorulan beşinci soru, yabancılar aleyhine bir Devlet ülkesinde işlenen suçlar yüzünden ülkesinde suç işlenen Devletin sorumu meselesiydi. Komite bu soruyu şöyle cevaplandırdı:

«Bir Devletin, ülkesinde yabancılar aleyhine işlenen siyasî suçlardan sorumu, ancak bu Devletin suçu önlemek ve suçluyu takip ve tevkif ve muhakeme etmek için bütün tedbirleri alma hususunda ihmali varsa bahis mevzuu olabilir.

(31) STRUPP, age, 255; BİLSEL, age, s. 250

(32) STRUPP, age, ss. 256-257

(33) STRUPP, age, ss. 258 vd.

Bir yabancıнын haiz olduğu tanınmış âmme sıfatı ve Devletin ülkesinde bulunmasının hususî şartları, bu Devlete o yabancı hakkında hususî bir ihtimam mükellefiyeti yükler» (34).

Bernadotte hâdisesi bu naklettiğimiz emsallerden birçok bakımlardan farklıdır. Bir kere, Kont Bernadotte muayyen bir Devletin değil, fakat Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, yani milletlerarası bir teşkilâtın temsilcisi olarak Filistin'de bulunmakta idi. Sonra, hâdisenin cereyan ettiği yer, tanınmış hiçbir Devletin egemenliği altında değildi. Kudüs şehri önce İngiliz mandası altında iken bu manda 1948 ilkbaharında sona ermişti. Şehirde araplarla yahudiler arasında muharebeler cereyan ediyordu. Bununla beraber, Bernadotte'un katli yahudi kontrolü altında olan bir kesimde vuku bulmuştu. Bu kesimi *de facto* kontrol eden İsrail Hükümeti herkes tarafından tanınmış değildi; Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği İsrail Hükümetini *de facto* tanımışlardı. Fakat İsrail *de facto* hükümeti Kont Bernadotte'u ve maiyedindekileri koruma vazifesini üzerlerine almışlar ve Kontun yanına bir irtibat subayı vermişlerdi. Keza mütareke hükümlerini kabul eden İsrail Hükümeti, Birleşmiş Milletler Arabulucusunun faaliyetlerini koruyacağını da taahhüt etmişti. İsrail'in sorumu ihmal ve gerekli koruma tedbirlerini almama şeklinde tezahür ediyordu (35).

Bernadotte hâdisesi ile ortaya çıkan meselenin Birleşmiş Milletler organları önündeki tartışmalarını incelerken göreceğiz ki, bu hâdise ile yeni meselelerle karşılaşmaktadır. Meseleyi şu şekilde özetliyebiliriz:

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, kendi memurlarına veya temsilcilerine ika edilen cismanî zararlar için, Teşkilât olarak kendi adına ve memur veya temsilcileri ile onların hak sahipleri adına, sorumlu olduğu anlaşılabilir bir Devletten milletlerarası bir tazminat talep etme ehliyetini haiz midir? Devletler Hukukunun şimdiye kadar olan tatbikatına göre, tebaası böyle bir zarara uğrayan Devletin milletlerarası bir tazminat talep etme hakkı olduğu kabul edilmiş bulunduğuna göre, bu Devletle Teşkilâtın, varsa, haklarını nasıl telif etmek mümkün olacaktır?

(34) STRUPP, age, s. 274; BİLSEL, age, s. 251; ROUSSEAU, age, ss. 376-377; Ch. de CISSCHER, «L'Interprétation du Pacte au lendemain du différend Italo - Grec», Rev. de Dr. Int. et de Lég. Comp., 1924, c. V, s. 388 vd; müphem ve hukuktan uzak sayılacak şekilde, Büyük Elçiler Konferansı adındaki bu yeni heyetin milletlerarası ehliyeti, *persona standi in judico* olup olmayacağı incelendi. Konferansın bu meseleye müdahale etmeğe hiç hakkı yoktu. Devletler Hukukunun tek şahsı Devlettir. Sadece Devlet zarara uğrar ve tazminat talebinde bulunabilir. Konferansın daha başlangıçta taraf olmaması gerekirdi. Konferans yetkilerini aşmıştır.» *Ibid.*, ss. 278-279,

(35) Q. WRIGHT, «Responsability for injuries to United Nations officials.» *AJIL*, January 1949, c. 43, No. 1, ss. 99-101

III — Meselenin, Genel Kurulun Altıncı Komisyonunda Müzakeresi:

Genel Sekreterin Muhtırası (A/674) Genel Kurula sunulunca, Genel Kurul, Büro'nun tavsiyesi üzerine (36) 25 Eylül 1948 tarihindeki 142 nci oturumunda meseleyi Genel Kurulun Altıncı Komisyonuna (Hukukî İşler Komisyonu) havale etmişti (37).

Altıncı Komisyon Genel Sekreterin Muhtırasını incelemeğe ve tartışmağa 19 Kasım 1948 den (112 nci oturum) 26 Kasım 1948 e kadar (124 üncü oturum) on iki oturum tahsis etti (38). Komisyonun tartışmalarından anlaşılacağı gibi, Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararların tazmini meselesi ortaya, Devletler Hukukunun gelişmesi ve milletlerarası teşkilâtlar bakımından bir takım ana hukukî meseleler çıkarmıştır. Bu meselelerden birçoğu, meselâ Birleşmiş Milletler Teşkilatının milletlerarası şahsiyeti, Birleşmiş Milletler Teşkilatının haklarının sahası ve hududu, bu hakların Devletlerin haklarıyla bağdaştırılması ve münasebeti şimdiye kadar tartışılmamış konulardı (39). Altıncı Komisyon üyelerinin görüşlerini muhtelif meseleler etrafında topluyarak incelemek te yerinde olacaktır.

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatının milletlerarası şahsiyeti meselesi:

Birleşmiş Milletler Teşkilatının milletlerarası şahsiyeti haiz olup olmadığı meselesinde Komisyon üyelerinin görüşleri üç farklı gurupta toplanabilir: (a) Teşkilatın milletlerarası şahsiyeti haiz olduğunu kabul edenler; (b) Bu hususta bazı tereddütler izhar edenler; (c) Teşkilatın milletlerarası şahsiyeti olmadığını iddia edenler.

(a) *Teşkilatın milletlerarası şahsiyeti haiz olduğunu kabul eden görüşler:*

Bazı Komisyon üyeleri meseleyi uzun boylu incelemeğe lüzum görmeden Birleşmiş Milletler Teşkilatının milletlerarası şahsiyeti haiz olduğunu kabul etmişlerdir. Meselâ Hollanda Temsilcisi M. de Beus bu hususu kimsenin inkâr edemiyeceğini söylemiştir (40).

Amerika Birleşik Devletler Temsilcisi M. Maktos, Birleşmiş Millet-

(36) **Rapport du Bureau**, Doc. A/653, 23 sep. 1948, in UN Doc.A/SR/ANNEXES, 1948, s. 178

(37) UN Doc. A/SR, Part I, 1948, s. 93

(38) UN Doc. A/C.6/SR,T,1948, ss. 519-619

(39) YUEN-LI LIANG, «Notes on legal questions concerning the United Nations Amer. Jour. of Int. Law, July 1949, c. 43, No. 3, ss. 466-467

(40) UN Doc. A/C.6/SR, 1948, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 537. Venezuela temsilcisi M. Perez Peroza da aynı şekilde, fazla izahatta bulunmadan bu görüşü benimsemiştir, UN Doc. A/C.6/SR,I,1948, 114 üncü oturum, s. 545

ler Antlaşmasının bazı maddelerini zikrederek Teşkilâtın görevlerini ifa ve amaçlarına varmak için gerekli hukukî ehliyeti haiz olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir hükmî şahsiyete muayyen bir görevi yapma hakkı tanınınca, bu hükmî şahsiyetin mahkemeler önünde bu hakkını savunmasını tanımamak düşünülemez. Keza, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı anlaşmalara taraf olabildiğine göre, maruz kaldığı bir haksız fiil dolayısıyla milletlerarası bir tazminat ta talep edebilir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, milletlerarası sahada, Devletler Hukukunu ihlâl ederek kendisine zarar iras eden bir Devletten tazminat talebinde bulunma ehliyetini haiz olduğuna şüphe yoktur (41).

M. Abdoh, İran temsilcisi, Antlaşmanın 104 üncü maddesini hatırlatarak, Teşkilâtın «üyelerinden herbirinin ülkesinde, görevlerini yerine getirmesi ve amaçlarına erişmesi için gerekli hukukî ehliyeti haiz» olduğunu belirtmiştir. Esasen San Francisco'da «milletlerarası şahsiyet» kelimeleri 104 üncü maddenin metnine konmamışsa, bunun sebebi Teşkilâta bir Devlet-üstü (super-Etat) karakteri vermemek içindi. Yoksa bütün delegasyonlar Teşkilâtın, görevlerini yerine getirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli ehliyeti tanımak hususunda mutabıktılar. Eğer bu prensip tanınmamış olsaydı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, 105 inci madde gereğince, üye Devletlerle imtiyaz ve masuniyet sözleşmeleri de imzalayamazdı (42).

Fransa temsilcisi M. Chaumont'a göre, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 104 üncü maddesi Birleşmiş Milletler Teşkilâtına üyelerin ülkesinde hukukî ehliyet tanıdığına göre, bir üye Devlet Teşkilâta karşı bir haksız fiil işlerse, 104 üncü madde tatbik edilebilecektir. Eğer sorumlu Devlet Teşkilât üyesi değilse, o zaman da Antlaşmanın 2 nci madde 6 ncı fıkrası uygulanır. Nihayet imtiyaz ve masuniyetlerle ilgili sözleşmelerde de Teşkilâtın milletlerarası şahsiyetini ve hukukî ehliyetini kabul eden maddeler vardır (43).

M. Raafat, Mısır temsilcisi, bu görüşlere katılmış, Teşkilâtın, Devletler Hukukunca milletlerarası bir tazminat talebine ehil olduğunu

(41) UN Doc. A/C.6/SR,I,1948, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 548; 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 536; 22 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 559

(42) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 542. M. Abdoh Komisyonun 116 ncı oturumunda da görüşünü tekrarlamış ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının lâfzına olduğu kadar ruhuna da önem verilmesini istemiştir. A/C.6/SR,I,1948, 22 nov. 1948, ss. 559-560. Tartışmalarda atıf yapılan «**Convention on the privileges and immunities of the United Nations**» 13 Şubat 1946 da Genel Kurulun bir kararı ile kabul edilmiştir. Sözleşmenin ilk maddesi **Hukukî şahsiyet** başlığını taşır. Birinci madde aynen şöyledir:

(43) UN Doc. A/C. 6/SR,I, 22 nov. 1948, 15 inci oturum, s. 552; Bk. keza **İbid.**, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, ss. 546-547

kabul ederek, her teşkilâtın üyelerini korumaya hakkı olduğunu, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının da bu hakkı haiz bulunduğunu, Antlaşmanın bu hususta sarıh maddesi olmasa bile zımnen bu neticenin çıkarılacağını, imtiyaz ve masuniyetler sözleşmesinin bu noktayı 1 inci maddesinde sarıh bir şekilde belirttiğini söylemiştir (44).

Brezilya temsilcisi M. Amado da, Antlaşmanın bazı maddelerinin tefsiri ve kıyas yolu ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti olduğunun kabul edilebileceğini ifade etmiştir (45).

(b) *Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti hakkında tereddüt izhar edenler:*

Komisyonun birkaç üyesi Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti olup olmadığı konusunda sarıh bir vaziyet almıyarak bazı tereddütler izhar etmişlerdir.

Komisyonun bu mevzua tahsis ettiği ilik toplantısında söz alan İngiltere temsilcisi M. Fitzmaurice, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının gerçek durumu ve milletlerarası sahada tazminat talep edebilemesi meselesinde tereddüde yer olduğunu söylemiştir. Teşkilâtın, tazminat talebine, Antlaşmanın 104 üncü maddesi ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtının imtiyaz ve masuniyetleri Sözleşmesinin 1 inci madde (c) fıkrası gereğince hakkı vardır. San Francisco'da Teşkilâta hususî hukuk sahasında ehliyet tanınmıştır; Fakat Devletler Hukukuna göre böyle bir ehliyet tanınmamıştır. Bunun sebebi Teşkilâta Devlet-üstü bir karakter vermemektir. Teşkilât bir Devletler topluluğu olarak kalacaktı. Milletlerarası bir mevcudiyet olmak durumu tartışma kaldırır (46).

Belçika temsilcisi M. Kaeckenbeeck de, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti ve milletlerarası sahada tazminat talebinde bulunma hakkının mevcut mevzuata dayanması gerektiği fikrinde idi. Konuşmalar sırasında temas edilen 100 üncü, 104 üncü ve 105 inci maddelerden hiçbiri Birleşmiş Milletler Teşkilâtına, Teşkilât olarak, böyle milletlerarası bir hukukî şahsiyet tanımak için kaleme alınmamıştır. Ayrıca şu da sorulabilir: Antlaşmayı yazanlar acaba, bilhassa Teşkilâta böyle bir milletlerarası şahsiyet tanımamak için mi hiçbir sarıh hüküm koymadılar, yoksa sadece bu hususu zikretmemek mi istediler? Bu konuda hiçbir

(44) UN Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, ss. 567-568. Mısır görüşüne Kanada temsilcisi M. Feaver de katılmıştır, Bk. Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 570

(45) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, ss. 542-543. Çekoslovakya temsilcisi M. Zorek te bu görüşü benimsemiştir, Bk. *İbid.*, s. 539-540. Dominik Cumhuriyeti temsilcisi M. de Marchena Dujarric de son oturumda bu görüşe katılmıştır, Bk. Doc. A/C.6/SR,I, 26 nov. 1948, 142 nci oturum, s. 618

(46) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, ss. 521-522

emsal de yoktur. Bazı temsilciler kıyasa dayanan bazı mütalealar ileri sürdüler. Bu mütalealar da bütün şüpheleri bertaraf etmeğe kâfi değildir (47).

(c) *Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti olmadığı iddia edenler:*

Nihayet üçüncü bir gurup teşkil eden diğer temsilciler de, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti ve milletlerarası sahada tazminat talep etme hakkı olmadığını iddia etmişlerdir.

Yunanistan temsilcisi M. Spiropoulos, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, hizmetinde çalışanları korumak üzere, hukukî ehliyeti haiz olduğunu kabul edememektedir. Teşkilâtın, Devletler gibi, milletlerarası tazminat talebinde bulunma hakkının olup olmadığını anlamak için bir hak tanıyan hukuk) bir kaidenin veya hükmün mevcut olup olmadığına bakmak gerekir. Bu konuda, Genel Sekreterin Muhtırasında da ifade edildiği gibi, hiçbir teamülî kaide mevcut değildir. Bu hususta herhangi bir anlaşma da yoktur. Bazı temsilciler Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 105 inci maddesi 3 üncü fıkrasınının Teşkilât lehine böyle bir hak ihtiva ettiğini söylemişlerdir. Aynı maddenin 1 inci ve 2 nci fıkraları imtiyaz ve masuniyetlerden bahsediyor ki, bunlarla, Devletler Hukukunda kabul edilmiş olan «diplomatik himaye» müessesesi aynı şey değildir. Tebaanın himayesi hakkındaki hukuk kaidesi sarihtir. Bu kaide sadece tebaayı nazarı itibara almakta, herhangi bir milletlerarası teşekkülü kastetmemektedir. Milletlerarası teşekküllerin haklarını tespit eden hiçbir umumî hukuk kaidesi yoktur (48).

Türkiye temsilcisi Bay İksel de Yunanistan temsilcisinin fikrine iştirak ederek, milletlerarası tazminat talebinde bulunma hakkının sadece Devletlere tanınmış olduğunu, Birleşmiş Milletlerin böyle bir hakkı olamayacağını söylemiştir (49).

Diğer taraftan Suriye temsilcisi M. Tarazi, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası bir şahsiyeti ve milletlerarası sahada tazminat talebinde bulunma hakkını haiz olmadığını, bu konuda ahdî veya teamülî hiçbir hukuk kaidesinin mevcut olmadığını ifade etmiştir (50).

2. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının memurlarını ve temsilcilerini koruma hakkı:

Bu konuda da Komisyon üyelerinin görüşü iki guruba ayrılmıştır. Temsilcilerden bazıları Teşkilâtın temsilcilerinin veya memurlarını ko-

(47) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 551

(48) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 531

(49) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544

(50) UN Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 567

ruma hakkı olduğunu kabul ederken, diğerleri böyle bir hakkı olmadığını ileri sürmüşlerdir.

(a) *Teşkilâtın memurlarını veya temsilcilerini koruma hakkı olduğunu ileri sürenler:*

Komisyon üyelerinden pek çoğu Teşkilâtın böyle bir hakkı olduğunu savunmuşlardır.

Mısır temsilcisi M. Raafat bu meselenin ortaya ilk defa çıktığına işaret ederek, Birleşmiş Milletlerin memurlarını ve temsilcilerini koruma hakkının inkâr edilemeyeceğini söylemiştir. Her topluluğun üyelerini koruma hakkı olduğuna göre, neden Birleşmiş Milletler Teşkilâtının olmasın? Bu hak şimdiye kadar sadece Devletlere tanınmıştı. Hâlen Birleşmiş Milletler Teşkilâtının hukukî şahsiyeti, Devletlerle aynı plânda mevcuttur. Teşkilât hizmetinde çalışanların Teşkilâtın himayesine güvenmeleri lâzımdır. Hattâ Teşkilâtın memurlarını koruma hakkı, ilgili Devletlerin bu husustaki hakkından önce gelmelidir (51).

Hollanda temsilcisi M. de Beus, bugüne kadar milletlerarası sahada tazminat taleplerinin dâvacı Devletle zarara uğrayan şahıs arasındaki tabiiyet bağına dayanmakta olduğuna işaret etmiştir. Şüphesiz Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile Teşkilât hizmetinde çalışanlar arasında böyle bir bağ yoktur. Fakat başka bir bağ vardır: *Görev*. Bu bağ, *a priori* olarak, tazminat talebinde temel teşkiline kâfi gelmeyeceği söylenemez. Teşkilât hizmetinde çalışanlar, hem tebaası buldukları Devlete, hem de Teşkilâta bağlıdırlar. Bu son nokta bile, Teşkilâtın memurlarını veya temsilcilerini koruması için muteber bir sebep olabilir.

Şimdiye kadar sadece diplomasi memurlarının korunması hususunda kaideler mevcuttu. Milletlerarası memurlara hususî bir himaye derpiş edilmemesinin sebebi şimdiye kadar bunların görevleri sırasında cismanî bir zarara maruz kalmamış olmalarıdır. Bununla beraber yeni bir korumaya artık ihtiyaç vardır, bu hususta tedbirler alınmalıdır (52).

İran temsilcisi M. Abdoh, «Birleşmiş Milletler Antlaşmasında derpiş edilen gayelerin gerçekleştirilebilmesi için Teşkilât memurlarının korunması aşikâr bir surette zaruridir» demiştir (53). Belçika temsilcisi M. Kackenbeeck de bu görüşe katılmıştır (54). Kolombiya temsilcisi M. Gori bu istikametteki görüşleri destekliyerek, Teşkilâtın önemli

(51) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 524 ve 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 568

(52) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, ss. 537-538

(53) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 542

(54) UN Doc. A/C.6/SR,I, 22 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 551

görevlerini yerine getirebilmek için gerekli vasıtalara malik olması zaruretini ifade etmiştir (55).

(b) *Teşkilâtın memurlarını veya temsilcilerini koruma hakkı olmadığını ileri sürenler:*

Bazı temsilciler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, mevcut mevzuat ve kaidelere göre, memurlarını koruma hakkı olmadığını savunmuşlardır.

Yunanistan temsilcisi M. Spiropoulos, Birleşmiş Milletlerin memurlarını (agents) koruma hakkı olmadığını, esef ederek, söylemiştir. Mevcut mevzuata göre ancak Devlet, doğrudan doğruya tabiiyetten gelen böyle bir hakka sahiptir. Yabancıya iras edilen bir zararın, yabancıların tabiiyetinde bulunduğu Devlete iras edilmiş sayılması Devletler Hukukunun esaslı prensiplerindedir (56).

Türkiye temsilcisi Bay İksel de bu görüşü savunarak ezcümle şöyle demiştir: Mesele, bir Devletin tebaası hakkında haiz olduğu himaye hakkını, Birleşmiş Milletlerin Teşkilât memurları hakkında haiz olup olmadığıdır. Devletle Birleşmiş Milletler Teşkilâtı arasındaki esaslı bir fark, Devletle zarara maruz kalan şahsın münasebetlerinin tabiiyete dayanmasına mukabil, Teşkilâtla zarara uğrayan memur arasındaki münasebetin işveren-işgören münasebeti olmasıdır. Devlet, başka bir Devlet hizmetinde çalışan tebaasını da himaye etme hakkını haizdir. Bu tebaa Birleşmiş Milletler Teşkilâtı hizmetine girse bile Devletin himaye hakkının devam etmemesi için bir sebep yoktur. Şu halde himaye hakkı, Teşkilâtça değil, fakat zarara uğrayan memurun tebaası bulunduğu Devletçe kullanılmalıdır. Teşkilât, memurlarının emniyetini bir sigorta sistemi ile karşılamak için gerekli tedbirleri alabilir (57).

3. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası tazminat talebinde bulunabilip bulunamayacağı meselesi:

Altıncı Komisyonda Genel Sekreterlik temsilcisi M. Feller, Genel Sekreterliğin Muhtırasında (A/674) tazminatın dört ayrı kalemde gösterildiğini anlatmıştır. Şöyle ki: a) Birleşmiş Milletlerce ödenen masraflar, tıbbî tedavî, cenaze masrafları vs.; b) Suçluların gerektiği gibi ve derhal tecziyeleri ve ileride Birleşmiş Milletler memurlarının bu çeşit tecavüzlerden korunması için gerekli tedbirlerin alınması; c) Cis-

(55) UN Doc. 6/SR,I, 22 nov. 1948, 116 ncı oturum, s. 561. Fransız temsilcisi M. Chaumont da bu görüştedir, Bk. UN Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 117 ncı oturum, s. 569

(56) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 ncı oturum, ss. 530-531

(57) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 544

manî zarara uğrayan şahsa veya hak sahiplerine tazminat verilmesi; d) Cezaî bir tazminat (punitive damage) ödenmesi (58).

Birleşmiş Milletlerce sorumlu Devletten tazminat talep edilebilmesine pek az temsilci itiraz etmiştir (59). Cezaî tazminat meselesinde, aşağı yukarı bütün Komisyon üyeleri böyle bir tazminatın kabul edilmemesinde mutabık kalmışlardır. Bu konuda ilk konuşan Mısır temsilcisi M. Raafat, «cezaî bir karakter taşıyan» veya ibret olacak tazminat fikrinin reddini istemiştir. Bu hususta bazı misaller vererek, bu çeşit tazminatı ekseriye büyük Devletlerin küçük Devletlerden istemiş ve almış olduklarına işaret etmiştir (60).

Komisyonun üzerinde durduğu mesele, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının sorumlu bir Devletten, a) Teşkilât olarak kendi adına, b) Teşkilât hizmetinde çalışanlar veya onların hak sahipleri adına tazminat talebinde bulunup bulunamayacağıdır. Bazı temsilciler Teşkilâtın hem kendisi, hem de memurları için tazminat talep edebileceğini, diğer bazıları da Teşkilâtın sadece kendi adına, bazıları da sadece memurları adına tazminat talep edebileceğini savunmuşlardır.

Mısır, Hollanda, Uruguvay, Sovyetler Birliği temsilcileri Teşkilâtın hem yaptığı masraflar için kendi adına, hem de memurları adına tazminat talep edebileceğini ileri sürmüşlerdir (61). Buna mukabil Belçika temsilcisi M. Kaeckenbeeck, Teşkilâtın sadece memurları adına tazminat talebinde bulunabileceğini söylemiştir. Çünkü burada Teşkilâtın Devletle kıyaslanamayacağını, Teşkilâtle memurları arasındaki münasebetin işveren-işgören münasebeti olduğunu belirterek, Birleşmiş Milletlerin sadece memurları adına tazminat talep edebileceğini savunmuştur (62). Fransız temsilcisi M. Chaumont da bu görüşe katılmıştır. Ona göre Teşkilât ancak memurları adına tazminat talebinde bulunabilir; Teşkilâtın kendi adına da tazminat talebinde bulunabilmesi sadece «hukukî bir fiksiyon» dan başka bir şey değildir («fiction juridique, sans plus») (63).

(58) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 534

(59) Yunanistan'ın görüşü için Bk. UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113; üncü oturum, ss. 530-531; Türk temsilcisinin görüşü için Bk. UN Doc. A/C.6/SR,, I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544

(60) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 525. Diğer temsilciler de bu şekilde düşünmektedirler: Fransa Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 528; Çekoslovakya, *Ibid.* 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 539; Türkiye, *Ibid.*, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544; Amerika Birleşik Devletleri, *Ibid.*, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 548.

(61) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 525; 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 538; 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, ss. 533, 535; 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 543

(62) UN Doc. A/C.6//SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 530

(63) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 527

Amerika Birleşik Devletler temsilcisi M. Maktos ise, Teşkilâtın sadece kendi adına tazminat isteyebileceği fikrinde idi. Çünkü, Teşkilâtın uğradığı zarar memurunun ölümünden veya yaralanmasından ziyade bu ölüm veya yaralanma yüzünden Teşkilâtın ödemek zorunda kaldığı masraflardır. Bu zarar da, Fransa temsilcisinin söylediklerinden aksine, bir hukukî fiksiyon değildir. Filhakika, Teşkilâtın bütçesi bu çeşit zararlar yüzünden pek fazla yük altına girebilir (64). Çekoslovakya temsilcisi M. Zorek te bu düşünüşe katılmıştır. Devletler Hukukunca, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bizzat, memurunun uğradığı zararlar için tazminat talebinde bulunamaz. Aksi halde hem Teşkilât, hem de memurun tebaası bulunduğu Devletin tazminat talep etmesi, hele bu memur sorumlu Devletin tebaası ise, birçok güçlükler doğuracaktır. Fakat diğer bir mesele daha vardır: Teşkilâtın uğradığı zararlar meselesi. Teşkilâtın birçok memuru vardır; Teşkilât milletlerarası hukukî şahsiyeti haizdir. Üye Devletlerin menfaatlerinden ayrı, kendisine has menfaatleri vardır. Dolayısıyla kendisine, memurlarından birine iras edilmek suretiyle verilecek zararlar için, tazminat isteme hakkı olmalıdır (65).

İsveç temsilcisi, M. Petren de, Birleşmiş Milletlerce bu gibi tedbirlerin alınmasını «pek tabîî» karşılamıştır. İsveç, hiç olmazsa şimdilik, doğrudan doğruya tazminat talep etmek niyetinde değildir (66).

4. Tazminat talebinde takip edilecek usul meselesi:

Genel Sekreter Muhtırasında bu meselenin de Genel Kurulca aydınlatılmasını istemekte idi. Genel Kurulun Altıncı Komisyonu bu konuda, çeşitli usuller üzerinde, uzun tartışmalarda bulunmuştur.

Bu usullerden birisi Genel Sekreterin doğrudan doğruya sorumlu Devletin millî mahkemelerine müracaatla tazminat dâvası açması idi. Sovyetler Birliği temsilcisi M. Morozov, Genel Sekreterin, Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 97 nci maddesine dayanarak, bu şekilde hareket edebileceğini söylemiştir (67). Böyle yapılırsa, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti olup olmadığı meselesi de bertaraf edilmiş olacaktır. Mısır temsilcisi M. Raafat da bu fikre katılmış, milletlerarası mahkemelere başvurmadan önce millî mahkemelere müracaat etmek gerektiğini savunmuştur (68). Bu fikir bilhassa Belçika temsilcisi M. Kaackenbeeck tarafından tenkid edilmiştir (69).

(64) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, ss. 520-521 ve 530

(65) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 539

(66) UN Doc. A/C.6/SR,I, 22 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 557

(67) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, ss. 543-544

(68) UN Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 119 uncu oturum, s. 591

(69) UN Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 119 uncu oturum, s. 590

Diğer taraftan, milletlerarası sahada takip edilebilecek üç çeşit usul öne sürülmüştür: a) Diplomatik kanallardan tazminat talebinde bulunmak; b) Bir hakem mahkemesine başvurmak; c) Meseleyi Milletlerarası Adalet Divanına havale etmek.

(a) *Diplomatik kanallar kullanma fikri:*

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının diplomatik yollardan tazminat talebinde bulunabileceği fikrine kimse itiraz etmemiştir. Belçika temsilcisi M. Kaeckenbeeck bu yolu da gösterdiği gibi (70), Yunan temsilcisi M. Spiropoulos bile, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası sahada hukukî şahsiyetini kabul etmemekle beraber, Teşkilâtın diplomatik yollardan memurlarının himayeye çalışabileceğini itirazsız karşılamıştır (71).

(b) *Hakeme müracaat fikri:*

Tazminat meselesinin halli için bir hakem mahkemesine başvurulabileceği fikrini önce Amerika Birleşik Devletler temsilcisi M. Maktos öne sürmüştür. M. Maktos Birleşmiş Milletlerin uğradığı zararların doğrudan doğruya Teşkilâtla sorumlu Devlet arasında müzakere yolu ile veya hakeme müracaat ederek halledilmesi fikrinde idi (72). Mısır temsilcisi M. Raafat ve Hindistan temsilcisi M. Suudram da bu konuda hakeme başvurulabileceğini kabul etmekte idiler (73).

(c) *Meseleyi Milletlerarası Adalet Divanına havale etmek fikri:*

Meselelerin Milletlerarası Adalet Divanına havalesi fikrine Suriye temsilcisi M. Tarazi taraftardı (74). Bu fikir diğer temsilcilerin birçoğu tarafından şayanı kabul görülmedi. Amerika Birleşik Devletler temsilcisi M. Maktos, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Milletlerarası Adalet Divanına müracaatla tazminat dâvasına bakmasını isteyebilip isteye-miyeceği meselesinin San Francisco'da görüşülmediğini hatırlatmış ve bu yola gidilebilmesi için Birleşmiş Milletler Antlaşmasında hususî bir hükmün bulunması gerekeceğini söylemiştir (75).

İngiltere temsilcisi M. Fitzmaurice, Teşkilâtın Adalet Divanına başvuramayacağını, çünkü Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 34

(70) UN Doc. A/C.6/SR,I, nov. 1948, 112 nci oturum, s. 527. Hindistan temsilcisi M. Suudran da bu fikre katılmıştı, Bk. Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 120 nci oturum, s. 596

(71) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 530

(72) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 521

(73) UN Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 119 uncu oturum, s. 591 ve 24 nov. 1948, 120 nci oturum, s. 596

(74) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 527

(75) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 521

üçüncü maddesinde sadece Devletlerin Divan önünde duruşma ehliyetini haiz olduklarının tasrih edilmiş bulunduğunu bildirmiştir (76).

Uruguay temsilcisi M. Orbi de üç sebeple Milletlerarası Adalet Divanına başvurulması fikrine itiraz etmiştir : *Önce*, Adalet Divanının kazası bütün Devletlerce mecburî olarak kabul edilmemiştir; haklarında dâva açılan bazı Devletler Divan huzuruna gelmiyebilirler. *Sonra*, eğer sorumlu çıkacak Devlet Divanın kararını uygulamak istemezse, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bir organının bu kararı uygulamak üzere tedbirler alması gerekecektir; yani Birleşmiş Milletler Teşkilâtı aynı dâvada hem dâvacı hem de yargıç olacaktır. *Nihayet*, bizzat Milletlerarası Adalet Divanı Birleşmiş Milletler Teşkilâtının uzuvlarından biridir (77).

Hollanda temsilcisi M. de Beus, «Eğer Teşkilât için Adalet Divanına başvurarak haklarını aramak yolu kapalı ise, Birleşmiş Milletlerin pek âlâ başvurabileceği başka yollar vardır» demiştir (78).

5. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının icraatı ile memurun tebaası bulunduğu Devletin haklarını bağdaştırma meselesi:

Altıncı Komisyonda üzerinde tartışılan önemli bir konu da, Birleşmiş Milletlerin tazminat talep etme hakkı tanınırsa, Teşkilâtın bu bakımdan girişeceği icraatla, memurunun tebaası bulunduğu Devletin, aynı konuda Devletler Hukukunca tanınmış haklarının nasıl bağdaştırılacağı meselesi idi.

Bazı temsilciler, meselâ Türkiye temsilcisi Bay İksel, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının böyle bir talepte bulunabilmesi için dayanılacak milletlerarası bir kaide mevcut olmadığına göre, sadece ilgili Devletin zarar gören tebaası için tazminat talebinde bulunabileceği fikrini savunmuşlardır (79). Mesele bu zaviyeden görülürse, Teşkilâtın hakkı ile ilgili Devletin haklarını bağdaştırma meselesi ortadan, menfi bir hal tarzı ile, kendiliğinden kalkıyordu. Çekoslovakya temsilcisi de, hem ilgili Devlete hem de Teşkilâta verilmesi gerekebilecek çifte - tazminatı önlemek için, sadece ilgili Devletin tazminat talebinde bulunmasını, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bundan içtinap etmesini öne sürmüştür (80).

Genel Sekreterlik adına konuşan M. Feller, daha Komisyonun bu konuya tahsis ettiği ilk oturumda, hem Teşkilâtın hem de ilgili Devle-

(76) UN Doc. A/C.6/SR.I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 523

(77) UN Doc. A/C.6/SR.I, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 574

(78) UN Doc. A/C.6/SR.I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 538

(79) UN Doc. A/C.6/SR.I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544

(80) UN Doc. A/C.6/SR.I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 539

tin, tazminat hakkı olduğunu belirterek, biri Birleşmiş Milletler Teşkilâtından diğeri tebaası zarar gören Devletten gelecek tazminat taleplerini bağdaştırmak için, Teşkilâtın ilgili Devletle görüşmelerde bulunabileceğini ve tazminatın tevzii konusunda anlaşılabilceğini söylemişti (81).

Sovyetler Birliği temsilcisi M. Morozow (82) ve Fransa temsilcisi M. Chaumont (83) bu fikre katılmışlardı. Yunanistan temsilcisi M. Spiroropoulos, bu konuda ortaya çıkabilecek girift meseleleri belirterek, en iyi hal çaresinin, Teşkilâtla ilgili Devletin müteakabil haklarını gösterecek bir sözleşme aktedilmesi olduğunu söylemiştir (84). Mısır temsilcisi M. Raafat ve Fransa temsilcisi, Birleşmiş Milletler Teşkilâtını tazminat talep etme hakkının, ilgili Devletin bu husustaki hakkından önce gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 160 inci maddesi gereğince, üye Devletler, Genel Sekreterliğin milletlerarası karakterine hürmet etmeği taahhüt etmekle, zımnen Teşkilâtın memurlarının menfaatlarını milletlerarası sahada korumak hakkını tanımışlardır (85).

Hollanda temsilcisi M. de Beus da, «eğer bir Birleşmiş Milletler memuru cismanî bir zarara uğramışsa, bu o şahsın Birleşmiş Milletler memuru olması yüzündendir; dolayısıyla, sorumlu Devletten, memurun tebaası bulunduğu Devlet değil, fakat Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tazminat istemelidir» demiştir (86).

Mısır temsilcisi M. Raafat, tartışmalar sırasında, ortaya halli güç başka bir mesele atmıştır: Eğer Mısır tebaası fakat Birleşmiş Milletler hizmetinde bir memura, Mısır Hükümetinin sorumlunu gerektirecek bir cismanî zarar iras edilirse, Teşkilâtın tazminat talep hakkı nasıl uygulanacaktır? Mısır Hükümeti, herhalde, bahis mevzuu şahıs kendi tebaası olduğuna göre, karar vermek yetkisinin sadece Mısır Hükümetine ait olduğunu söyleyebilecektir (87).

Bu mesele karşısında Genel Sekreterlik adına konuşan M. Feller, böyle bir durumun çok karışık olduğunu; tatminkâr bir cevap vermeden önce meseleyi esaslı bir şekilde incelemek gerektiğini beyan et-

(81) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. -948, 112 nci oturum, ss. 525, 526

(82) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544

(83) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 547

(84) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 531; 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 546

(85) Mısır görüşü, UN Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 568; Fransa görüşü, *Ibid.*, 19 nov. 1948, 112 nci oturum ve 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, ss. 529 ve 547

(86) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 538

(87) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 524

miştir (88). Amerika Birleşik Devletler temsilcisi M. Maktos ise görüşünü şöyle belirtmiştir: Eğer, Birleşmiş Milletler hizmetinde çalışan Mısır vatandaşı bir memura karşı başka bir Devlet cismanî bir zarar yüzünden sorumlu olursa, Mısır, hem tebaası hem de Mısır Devleti için tazminat talep edebilir. Eğer, böyle bir memura Mısır Hükümetinin sorumlu olduğu bir cismanî zarar işlenirse, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Teşkilât olarak, ancak kendisinin bu yüzden girdiği zararların tazminini Mısır Hükümetinden isteyebilir. Teşkilât, memuru için, tabiiyeti yüzünden, herhangi bir tazminat talebinde bulunamaz (89).

Eğer Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası tazminat talep etme hakkı kabul edilirse, Teşkilâtın hangi organının bu talepte bulunacağı meselesinde, bu hakkı kabul eden temsilcilerin hemen hepsi, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 97 nci maddesi gereğince, bu organın Genel Sekreterlik olacağı hususunda mutabıktır (90). Yalnız Şili temsilcisi M. Lazo bunu tereddütle karşılamıştır: Her ne kadar 97 nci maddede Genel Sekreterin Teşkilâtın en yüksek memuru olduğunu ifade ediyorsa da, Teşkilâtı temsil de ettiğine dair Antlaşmada hiçbir hüküm yoktur. Dâvaya bakacak mahkemelerin önce Genel Sekreterin Teşkilâtı temsil ehliyetine karar vermesi gerekecektir. Bundan başka, Şili temsilcisi, tam bir tarafsızlık ve huzur içinde çalışması gereken Genel Sekreterin bir üye Devlete karşı, bir para meselesinde cephe almasını da üzerinde düşünülmesi gereken bir mesele olarak mütalea etmektedir (91).

6. Altıncı Komisyona sunulan karar tasarıları:

Altıncı Komisyondaki tartışmalar sırasında muhtelif temsilciler tartışılan konular üzerinde karar tasarıları da sunmuşlardır. Bütün bu teklifleri üç grupta toplamak mümkündür. Toplantılar Başkanı Panama temsilcisi M. Alfaro, karar tasarılarını şöyle tasnif etmişti (92).

Önce, Tartışılan konular hakkında Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyini isteme teklifi: Belçika temsilcisi tarafından sunulan karar tasarıları (A/C.6/275. A/C.6/275/Rev.1, A/C.6/275/Rev.1./Corr.1 A/C.6/275/Rev.1/Corr.2) ve Fransa (A/C.6/277) ve İngiltere (A/C.6/280) tarafından sunulan değişiklik teklifleri;

(88) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 526

(89) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 536

(90) Bk. meselâ UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum (İngiltere), s. 522; A.B.D., *Ibid.*, s. 521; Mısır, *Ibid.*, s. 525; Genel Sekreterlik, *Ibid.*, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 541; Sovyetler, *Ibid.*, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 543

(91) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 540. Bk. keza Mısır temsilcisinin sözleri, *Ibid.*, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 525

(92) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 549

Sonra, Tazminat meselesinde Devletler Hukuku Komisyonunun bir sözleşme tasarısı hazırlamasını isteyen teklif: Suriye temsilcisi tarafından sunulan karar tasarısı (A/C.6/276);

Nihayet, Genel Sekreterce şimdiye kadar alınmış tedbirlerin tasvibini ve Genel Sekreterin tazminatlar meselesinde ilgili Devletlerle görüşmeğe yetkili kılınmasını isteyen teklifler: Mısır temsilcisinin karar tasarısı (A/C.6/279, A/C.6/279/Corr.1) ve Uruguvay teklifi (A/C.6/281) ile Fransa'nın Mısır karar tasarısını tadil teklifi (A/C.6/282).

Tartışmalar sonunda gerekli değiştirmelerle Belçika teklifi kabul edildiği için önce diğer tekliflerin mahiyetini görelim.

(a) *Genel Sekreterin ilgili Devletlerle doğrudan doğruya görüşmeğe yetkili kılınmasını derpiş eden karar tasarısı:*

Mısır temsilcisi 20 Kasım 1948 de sunduğu karar tasarısında, son zamanlarda Birleşmiş Milletler memurlarının maruz kaldıkları trajik hâdiselere temasla, bundan sonra Teşkilâtın memurlarını koruma hususunda uygun, âcil ve zarurî tedbirleri alması lüzumunu belirterek, şimdiye kadar Genel Sekreterin, tehlikeli bölgelerde vazife görürken ölen veya yaralanan milletlerarası memurlar için aldığı tedbirlerin tasvibini istiyor ve şöyle sona eriyordu:

«Genel Kurul....., bir Birleşmiş Milletler memurunun görevi sırasında, bir Devletin sorumlunu gerektirecek şartlar altında cismanî bir zarara maruz kalması halinde, Genel Sekreteri, Devletler Hukukunca kabul edilmiş prensipler uyarınca, sorumlu *de jure* veya *de facto* Hükümete zarar görenler veya bunların hak sahipleri adına tazminat elde etmek üzere gerekli talepte bulunmakla görevlendirir» (93).

Bazı temsilciler Mısır karar tasarısının lehinde konuşmuşlardır. Fransa temsilcisi M. Chaumont muhtelif yolları gözden geçirirken, meselenin Adalet Divanının mütaleasına arz edilmesinin mahzurlarına işaret ederek, Divan mütaleasının, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bu konudaki haklarını tahdit etmesi ihtimali varsa, böyle bir teklife tamamen aleyhtar olacağını bu bakımdan Mısır karar tasarısını uygun bulduğunu söylemiştir (94).

(93) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, in Doc. A/C.6/SR,I; 1/ANNEXES, 1948, ss. 35-36; Fransız temsilcisi (Doc. A/C.6/282, 20 nov. 1948, *Ibid.*, s. 40) ve Sovyet temsilcisi (Doc. A/C.6/284, 22 nov. 1948, *Ibid.*, s. 40-41) Mısır karar tasarısına tâdil teklifinde bulunmuşlardır.

(94) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 530; 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 547 ve 22 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 552

Sovyetler Birliği temsilcisi M. Morozov da, meselenin lüzumsuz yere muğlaklaştırılmakta olduğuna işaret ederek, Mısır teklifini desteklemiştir. Meseleyi ne Devletler Hukuku Komisyonuna ne de Milletlerarası Adalet Divanına havale etmelidir; doğrudan doğruya Genel Sekretere gerekli tazminat talebinde bulunmak üzere harekete geçmesi için yetki verilmelidir (95).

Gene bu guruba girebilen bir teklif te, 24 Kasım 1948 tarihinde, Uruguvay temsilcisi tarafından yapılmıştır. Uruguvay temsilcisi bu karar tasarısında şu hususların kabul edilmesini istiyordu: 1) Genel Kurulun Genel Sekreterlikçe, zarar gören Birleşmiş Milletler memurlarına veya onların hak sahiplerine gerekli tazminat vermek hususundaki teşebbüsünün tasvibi; 2) Şimdiye kadar ödenmiş olan tazminatın tamamlanması için Genel Sekretere yetki verilmesi; 3) Genel Sekreterin ileride doğabilecek bu çeşit tazminat meslelerinde derhal kullanılmak üzere bir sigorta sisteminin veya hususî bir fonun tesiri için gerekli tasarıları hazırlamasını Genel Kurulun tavsiye etmesi (96). Anlaşılacağı gibi bu Uruguvay teklifi meseleye pratik bir hal çaresi aramakla beraber, Genel Sekreterin Muhtırasında sorulan meselelere, ve bunlar arasından bilhassa hukukî mahiyette olanlara, hiçbir cevap vermemekte idi.

(b) *Meselenin Devletler Hukuku Komisyonuna havalesi fikri:*

Suriye temsilcisi, 19 Kasım 1948 tarihli karar tasarısında meselenin, bu konuda bir sözleşme tasarısı hazırlaması için Devletler Hukuku Komisyonuna havalesini teklif etmekteydi. Suriye karar tasarısında, Genel Kurulun, Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararların tazmini meselesinin ,pratik neticelere vardırarak prensipler gerektirdiği müşahede edilerek, bu pratik hal çaresinin bu konuda imzalanacak bir sözleşme ile elde edilebileceği belirtiliyor ve Devletler Hukuku Komisyonunun gelecek ilk oturumunda bu sözleşme tasarısını hazırlaması isteniyordu. Bununla beraber Altıncı Komisyonun, Genel Sekreterin Muhtırasında ortaya konan meseleleri ayrıca incelemesini ve Genel Kurula bir karar tasarısı sunmasını da Suriye temsilcisi teklif etmekteydi (97).

Bu Suriye karar tasarısına bilhassa Birleşmiş Milletler Teşkilâtı-

(95) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 544

(96) UN Doc. A/C.6/SR,I, 1948/ANNEXES, ss. 38-39, Doc. A/C.6/281/Rev. 1/Rev.2, 24 nov. 1948.

(97) UN Doc. A/C.6/276, 19 nov. 1948, in Doc. A/C.6/SR,I, 1948/ANNEXES, s. 36. Bu Suriye tasarısına Fransa bir tâdil teklifi sunmuş (Doc. A/C.6/278, 20 nov. 1948) ve Komisyonun, Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyini aldıktan sonra bir sözleşme hazırlamasını istemişti, *Ibid.*, s. 37

nın mevcut Devletler Hukuku kaidelerine göre bir Devlete karşı milletlerarası tazminat talebinde bulunamayacağını savunan temsilciler taraftar olmuşlardı. Suriye temsilcisi, diğer karar tasarılarının mahzurlarını göstermeğe çalışarak, meselenin Devletler Hukuku Komisyonuna havale edilmesinin en iyi hal çaresi olduğunu söylemiştir. Bilhassa Genel Kurulun Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 10, 11, 12, 13 ve 14 üncü maddeleri uyarınca ancak tavsiyede bulunabileceği gözönünde tutulursa, bütün taraf Devletleri bağliyacak bir sözleşme en pratik ve sağlam tek yol olarak görünmektedir (98).

Yunanistan temsilcisi M. Spiropoulos, diğer karar tasarılarının mahzurları üzerinde durmuş ve Suriye tasarısını destekliyerek bu Sözleşmenin meseleyi bütün cepheleri ile halledeceğini söylemiştir (99). İsveç temsilcisi M. Petren, kendi memleketinde kıymetli bir vatandaşlarının ölümüne hâlâ teessür duyulduğunu belirterek, meselenin Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyine arzedilmesini biraz tereddütle karşılamıştır. Bilhassa bu konuda hiçbir hukuk kaidesi, hiçbir emsal olmadığı düşünülürse, Divanın «bu meseleyi halledecek hiçbir hukuk kaidesi, hiçbir emsal yoktur» demesinden korkulur. Bu boşluğu Devletler Hukuku Komisyonu doldurabilir. İsveç bu bakımdan Suriye teklifini en iyi yol olarak görmektedir (100).

Suriye tasarısının lehindeki bu görüşlere mukabil Avustralya temsilcisi M. Dignam meselenin Devletler Hukuku Komisyonuna gönderilmesinin sırası olmadığını belirtmiş. Amerika Birleşik Devletler temsilcisi Suriye tasarısının tamamen aleyhinde bulunmuş, İran temsilcisi M. Abdoh da, iş Komisyonuna havale edilirse meselenin çok uzayacağını, halbuki acele bir hal çaresi bulmak gerektiğini söylemiştir (101).

(c) *Meselenin Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyine arzedilmesini derpiş eden karar tasarısı:*

Meselenin Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyine arzedil-

(98) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948 112 nci oturum, s. 528; 22 nov. 1948, 116 nci oturum, s. 564; 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 567

(99) UN Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 532. Peru temsilcisi M. Maurtua da bu görüşe katılmıştır. Bk. *Ibid.*, 23 nov. 1948, 117 nci oturum, s. 571

(100) UN Doc. A/C.6/SR,I, 22 nov. 1948, 115 inci oturum, s. 557

(101) UN Doc. A/C.6/SR,I, 20 nov. 1948, 113 üncü oturum, s. 532; *Ibid.*, s. 537 *Ibid.*, s. 541. Venezuela temsilcisi M. Derezo ile (*Ibid.*, 20 nov. 1948, 114 üncü oturum, s. 54), Genel Sekreterlik temsilcisi M. Kerno da aynı fikirdedirler (*Ibid.*, 22 nov. 1948, 116 nci oturum, s. 550)

mesi hususunda Altıncı Komisyon üyelerinin büyük çoğunluğu mutabakat halinde idi (102).

Bu fikri ilk ortaya atan ve bu hususta bir de karar tasarısı sunan Belçika temsilcisi M. Kaeckenbeeck idi.

Belçika karar tasarısı şöyle idi:

«*Milletlerarası Adalet Divanına sunulacak soru tasarısı:* «Birleşmiş Milletlerin bir memuru (agent), görevi sırasında, bir Devletin sorumlunu gerektirecek şartlar altında cismanî bir zarara uğrarsa, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, zarara uğrayan tebaası bulunduğu Devletle müştereken veya tek başına bir himaye hakkı kullanmağa ve sorumlu *de jure* veya *de facto* Hükümetle, mağdur veya onun hak sahipleri hesabına tazminat elde etmek üzere, müzakereye yetkili midir?» (103).

Belçika karar tasarısının ana fikri, meselenin Milletlerarası Adalet Divanının istişarî reyine arzedilmesi idi. Diğer bazı temsilciler esas itibariyle bu teklifi uygun bulmakla beraber, Divana sunulacak soru hakkında biraz farklı düşünüyorlardı. Bunun için Belçika tasarısına tâdîl teklifleri ileri sürdüler. Meselâ Belçika tasarısı yerine şu şekilde yazılmış bir soru ile Divandan istişarî rey istenmesini teklif ediyordu:

«Birleşmiş Milletlerin bir memuru (agent), görevi sırasında, bir Devletin sorumlunu gerektirecek şartlar altında, cismanî bir zarara uğrarsa, sorumlu *de jure* veya *de facto* Hükümetle müzakerelerde bulunma bakımından, Birleşmiş Milletlerin zararın tazmini için icraatta bulunma yetkisi ile, zarara uğrayanın tebaası bulunduğu Devletin yetkisi nasıl telif ettirilebilir?» (104).

Belçika tasarısına asıl mühim tâdil teklifi İngiltere temsilcisinden gelmiştir. Bu teklifin ehemmiyeti, Belçika tasarısındaki ana fikri be-

(102) Bk. meselâ Genel Sekreterlik temsilcisi M. Kerno Doc. A/C.6/SR,I, 19 nov. 1948, 112 nci oturum, s. 519, 22 nov. 1948, s. 550; Amerika Birleşik Devletleri, *Ibid.*, s. 520, 20 nov. 1948, s. 559; İngiltere, *Ibid.*, 19 nov. 1948, s. 537, 22 nov. 1948, s. 558; Mısır *Ibid.*, 19 nov. 1948, s. 523; Belçika, *Ibid.*, 19 nov. 1948, ss. 526-527; Avustralya, *Ibid.*, 20 nov. 1948, ss. 532-533; Hollanda, *Ibid.*, s. 538; Şili, *Ibid.*, s. 540; İran, *Ibid.*, s. 541; Türkiye, *Ibid.*, s. 544; Yunanistan, *Ibid.*, s. 546; Venezuela, *Ibid.*, s. 545; İsveç, *Ibid.*, 22 nov. 1948, s. 557; Kolombiya, *Ibid.*, s. 561

(103) UN Doc. A/C.6/275/Rev.1 et Corr. 2, 19 nov. 1948, in Doc. A/C.6/SR,I, 1948/ANNEXES, s. 36

(104) UN Doc. A/C.6/277, 20 nov. 1948, in Doc. A/C.6/SR,I, 1948/ANNEXES, s. 37

nimsemekle beraber kaleme alınış tarzında idi. İleride Altıncı Komisyon, Divana sunulacak soruyu kaleme alırken, geniş ölçüde bu İngiliz teklifinden mülhem olacaktır. Belçika ve Fransız karar tasarılarını bağdaştırma gayretiyle yazılmış olan bu İngiliz tâdil tasarısı şöyle idi:

«1. Birleşmiş Milletlerin bir memuru, görevi sırasında cismanî bir zarara uğrarsa ve bu zarar, memurun tebaası bulunduğu Devletin, zararın ikândan sorumlu olan Devletten milletlerarası bir tazminat talebinde bulunmasını gerektirebilecek şartlar altında olursa, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Teşkilât sıfatıyla, aşağıdaki hususlarda yetkili midir:

(a) Gerekirse, bu zararlardan Teşkilâtın uğradığı kayıp için milletlerarası bir tazminat talebinde bulunmak;

(b) Gerekirse, bu talebe ilâveten, mağdur adına veya dolayısıyla hak sahibi olanlar adına, bunların uğradığı kayıplar için, bir tazminat talebinde bulunmak?

«2 Yukarıdaki iki sorunun cevabı müspetse veya birinci sorunun cevabı menfi, ikincisi müspetse Birleşmiş Milletlerin yetkisi ile, mağdurun veya dolayısıyla hak sahiplerinin tebaası buldukları Devletin yetkisini nasıl telif etmek mümkündür?

«3. Eğer yukarıdaki soruların birine veya diğerine, verilecek cevap menfi ise, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına lüzumlu yetkilerin sağlanması için ne gibi tedbirler alınmalıdır?» (105).

7. Altıncı Komisyonun kararı:

Altıncı Komisyon sunulan bu çeşitli karar tasarıları üzerinde uzun boylu tartışıldıktan sonra, 23 Kasım 1948 de, önce bir prensip meselesi üzerinde oya başvurmuştur: Komisyon, Birleşmiş Milletler memurlarının görevleri sırasında uğrayacakları cismanî zararların tazmini için Teşkilâtın sorumlu bir Devletten tazminat talebinde bulunabilmesi hu-

(105) UN Doc. A/C.6/233, 22 nov. 1948, in Doc. A/C.6/SR.I. 1948/ANNEXES s. 40. Fransa ve İran temsilcileri, müştereken sundukları bir teklifi de (A/C.6/285, 22 nov. 1948) Divan'dan, müspet Devletler Hukukunun, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına böyle bir tazminat talebinde bulunma imkânını verip vermediğinin sorulmasını istemişlerdi, *Ibid.*, s. 41-42

susunda gerekli ehliyeti haiz olup olmadığının dair hukukî mesele üzerinde bir karar almayacaktır (106).

Bundan sonra Mısır karar tasarısı oya kondu ve dokuzaya karşı 26 oy ve 7 çekimserle reddedildi (107). Mısır tasarısının reddi üzerine Genel Sekreterlik temsilcisi M. Feller, Mısır tasarısının reddedilmesinin, Komisyonca Genel Sekreterliğin artık tazminat hakkı olmadığına karar verilmiş olduğu manasına gelmediğini belirtti. Diğer bazı temsilciler de bu şekilde düşündüklerini söylediler (108).

Komisyonun 125 inci oturumunda Belçika temsilcisi M. Kaeckenbeeck, meselenin Milletlerarası Adalet Divanına sorulmasıyla ilgili bütün karar tasarılarının tek bir metin haline getirilmesini ileri sürdü. Fransa ve İran müşterek tekliflerini (A/C.6/285) geri alırlarsa, bu teklifteki unsurlar, Divana arzedilecek sorunun dibâçesinde belirtilebilir. Keza Suriye (A/C.6/276) ve Venezuela (A/C.6/292) teklifleri için de aynı şey yapılabilir. En iyisi bir çalışma gurubu teşkil ederek, bu gurubun Komisyona tek bir teklif getirmesini istemektir (109).

Bu teklif kabul edilerek, Belçika, Kolombiya, Fransa, Yunanistan, İran, Suriye, İngiltere, Uruguvay ve Venezuela temsilcilerinden müteşekkil bir Çalışma Gurubunun tek bir metin hazırlamasına karar verilmiştir (110).

Komisyonun 124 üncü oturumunda, 26 Kasım 1948, M. Kaeckenbeeck Çalışma Gurubunun hazırladığı tek soru metnini Komisyona sunmuştur. Bu metnin nasıl hazırlandığını Belçika temsilcisi izah etmiştir: Metnin dibâçesi Fransız-İran teklifinin (A/C.6/285) birinci ve dördüncü paragraflarından alınmıştır; birinci soru İngiltere'nin tâdil teklifini (A/C.6/296) nazarı dikkate alınarak değiştirilmiş Belçika teklifinden alınmıştır; ikinci soru ise, İngiltere'nin ilk tâdil teklifinden (A/C.6/283) nakledilmiştir. Yunanistan ve Uruguvay tarafından yapılan teklifler de gözönünde tutulmuştur. Son paragraf Suriye ve Venezuela tekliflerinden (A/C.6/276 ve A/C.6/292) mülhem olmaktadır. M. Kaeckenbeeck, bundan sonra, Divanın istişarî reyinin uyulması mecburî bir vasıf taşımadığını, Genel Sekreterin, Divan meselenin hukukî veçhesini aydınlattıktan sonra, gerekli pratik teklifleri hazırlayabileceğini, fakat Genel

(106) Bu karar Komisyon Başkanı M. Alfaro'nun teklifi üzerine 8 e karşı 16 müspet ve 7 çekimser oyla alınmıştı, Doc. A/C.6/SR,I, 23 nov. 1948, 118 inci oturum, s. 582

(107) UN Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 120 nci oturum, s. 596

(108) UN Doc. A/C.6/SR,I, 24 nov. 1948, 120 nci oturum, s. 597

(109) UN Doc. A/C.6/SR,I, 25 nov. 1948, ss. 604-605, 121 inci oturum

(110) *Ibid.*, s. 610

Kurulun bu son teklifleri kabul, tâdil veya red hususunda tamamen serbest olduğunu da belirtmiştir (111).

Bu izahattan sonra Fransa, İran, Yunanistan, Venezuela ve Uruguay temsilcileri tekliflerini geri çekmişlerdir. Suriye temsilcisi de karar tasarısını geri almış, yalnız Hükümetinin, bu mesele Divanda görüşülürken, fikrini orada açıklama hakkını mahfuz tuttuğunu söylemiştir (112).

Müşterek metin (A/C.6/294) paragraf paragraf oya konmuştur. Birinci paragraf oybirliği ile, ikinci paragraf 6 ya karşı 34 müspet oyla ve son paragraf ta 5 e karşı 34 müspet ve bir çekimser oyla kabul edilmiştir (113).

Altıncı Komisyonun bu mesele hakkındaki raporu (114) Komite Raportörü M. Spiropoulos tarafından, Genel Kurulun, 3 Aralık 1948 deki 169 uncu oturumuna sunulmuş ve Genel Kurul oybirliği ile raporu kabul etmiştir (115).

Milletlerarası Adalet Divanına, Genel Sekreter tarafından, 4 Aralık 1948 tarihli mektupla (118) gönderilen karar 258 (III) söylediler:

«Son zamanlarda Birleşmiş Milletler ajanlarının görevlerini yaptıkları sırada uğradıkları feci hâdiseler silsilesinin, Birleşmiş Milletlerce gelecekte ajanlarına azamî bir himaye sağlanması ve uğranılacak zararların tazmini için alınacak tedbirler meselesini, her zamandan fazla bir âciliyetle ortaya attığını nazarı itibara alarak,

«Genel Sekreterin, gerekli bütün tazminatı elde etmek üzere, tereddüt etmeden en müessir bir şekilde harekete geçbilmesinin son derece arzuya şayan olduğunu gözönünde bulundurarak,

«*Genel Kurul,*

«Milletlerarası Adalet Divanından aşağıdaki hukukî meseleler hakkında bir istişarî rey istemeğe karar vermiştir:

«I. Birleşmiş Milletlerin bir ajanı, görevini yaptığı sırada, bir Devletin sorumlunu gerektirecek şart-

(111) UN Doc. A/C.6/SR,I, 26 nov. 1948, 124 üncü oturum, s. 614

(112) *Ibid.*, ss. 614-615, Suriye temsilcisinin bu sözlerine rağmen, Suriye Hükümeti, mesele Divanda görüşülürken, ne yazılı ne de sözlü bir tebliğde bulunmuştur.

(113) *Ibid.*, ss. 617-618

(114) UN Doc. A/749 ve Fransızca metin Corr. 1, İngilizce metin Corr. 2, 2 dec. 1948, in A/SR, 1948/ANNEXES, ss. 457 ve 459 vd.

(115) Genel Kurulun 258 (III) sayılı ve 3 aralık 1948 tarihli kararı

(116) *Réparation des dommages subis au service des Nations Unies, Avis consultatif du 11 Avril 1949: CIJ, Mémoires 1949, p. 8*

lar altında, cismanî bir zarara uğrarsa, Birleşmiş Milletlerin sorumlu *de jure* veya *de facto* Hükümetten, a) Birleşmiş Milletlere, b) Mağdura ve dolayısıyla hak sahiplerine ika edilmiş zararların tazmini için milletlerarası bir talepte bulunma ehliyetini haiz midir?

«II. Yukarıdaki I (b) sorusunun cevabı müspet ise, Birleşmiş Milletlerin icraatı ile mağdurun tebaası bulunduğu Devletin haiz olabileceği haklar nasıl telif edilmelidir?» (117).

Milletlerarası Adalet Divanı Grefiyesi bu müracaat üzerine, 17 aralık 1948 tarihli bir tebliğ ile, Divan Statüsünün 48 inci ve 66 ncı maddeleri ve Divan Tüzüğü'nün 37 nci maddesi gereğince, Divan önünde duruşma ehliyeti olan bütün Devletleri, 14 Şubat 1949 tarihine kadar bu meseleler hakkında cevaplarını bildirmeğe dâvet etti. Devletlere bundan başka sözlü tebliğ tarihinin 7 Mart 1949 olarak tespit edildiği de bu tebliğde bildirilmekte idi (118).

IV. — Milletlerarası Adalet Divanındaki Görüşmeler

Divanın tebliğine altı Devlet cevap verdi. Bunlardan Hindistan, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri yazılı görüşlerini bildirdiler. Fransa ve İngiltere hem yazılı, hem de sözlü tebliğlerde bulundular. Belçika Hükümeti görüşmelerin yalnız sözlü safhasına iştirâk etti. Bunlardan başka Genel Sekreterlik adına ajan ve müşavirler de Divan önünde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinin bu mesele hakkındaki mütaleasını belirttiler.

Divan önünde Hükümet temsilcilerinin görüşlerine temas etmeden önce Genel Sekreterliğin mütaleasını incelemek gerekir.

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinin görüşü:

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği adına M. Kerno Divan huzurunda 7 Mart 1949 da konuşmuştur. Genel Sekreterliğin mütaleası üç kısımdan müteşekkildi: a) Tarihçe; b) Meselenin tahlili; c) Hukukî du-

(117) *Ibid.*, p. Genel Kurul bu kararının sonunda «Genel Sekreteri Divan cevabını verdikten sonra, bu istişarî reyin ışığı altında, teklifler hazırlamakla ve bu teklifleri Genel Kurulun gelecek âdi toplantısına sunmakla tavzif» ediyordu.

(118) *Réparation des dommages subis au service des Nations Unies Ordonnance du 11 décembre 1948, CIJ, Recueil 1948, p. 121*

rum. İlk iki kısmı Genel Sekreterlik ajanı M. Kerno, son kısmı ajanın müşaviri M. Feller izah etmiştir.

M. Kerno önce, Divanın istişarî reyine arzedilen meselenin nasıl ortaya çıktığını, Altıncı Komisyon önündeki tartışmaları ve Genel Kurulun kararına gelinceye kadar geçen bütün safhaları teferruatlı bir şekilde özetliyerek (119), meselenin tahliline girmiştir.

M. Kerno önce Divanın bu meseleye bakmağa yetkili olduğunu belirtmiştir; Bu iki soru da, Genel Kurulun kararında tasrih edildiği gibi, «hukukî» meselelerdir. Bu sorular mücerret ve umumî bir şekilde sorulmaktadır (120). Sorularda kullanılan «*Birleşmiş Milletler ajanı*» (Agent des Nations Unies - Agent of the United Nations) tabiri üzerinde duran M. Kerno, bu kelimelerle, Birleşmiş Milletler veya onun organlarından biri adına, ücretle veya ücretsiz, faaliyette bulunan bütün şahısların kastedildiğini söylemiştir. «Agent» tabiri, Genel Sekreterliğin bütün memurlarını, Birleşmiş Milletler müşahitlerini, Birleşmiş Milletler Komisyonu veya Komite üyelerini veya bizzat Birleşmiş Milletlerin organı olan şahısları ihtiva etmektedir. Esasen Genel Sekreterliğin Genel Kurula gönderdiği Muhtıradaki da «Agent» tabiri bu manada kullanılmıştır (121).

«*Görevini yaptığı sırada*» sözleri ile, ajanın şahsî işleriyle uğraşırken değil, Birleşmiş Milletler adına bir görev yaparken uğradığı cismanî zararlar kastedilmekte ve konu böylece tahdit edilmektedir (122).

«*Bir Devletin sorumlunu gerektirecek şartlar altında cismanî bir zarara uğrarsa*» kelimeleri ile, Divandan muayyen bir Devletin sorumlu olup olmadığını araştırması istenmemektedir; Divan, Devletin sorumlu olduğunu kabul ederek soruları incelemektedir. Mesele, böyle şartlar altında Birleşmiş Milletlerin tazminat talebinde bulunabilip bulunamayacağıdır (123).

«*Bir Teşkilât olarak, Birleşmiş Milletler*» ifadesi, Divanın meseleyi incelerken Birleşmiş Milletleri, her bir üye Devletin durumu ile değil, bir Teşkilât olarak nazarı itibara alması için kullanılmıştır (124).

(119) *Répartition...., C.I.J., Mémoires* 1949 ss. 52-63. M. Kerno Divanın birinci soruya müspet cevap vermesini, ikinci soru hakkında da aydınlatıcı izahatta bulunmasını istemiştir, *Ibid.* s. 51

(120) *Ibid.*, s. 64

(121) *Ibid.*, ss. 64-65. M. Kerno, Kont Bernadotte'un Birleşmiş Milletler Filistin Arabulucusu sıfatıyla, Birleşmiş Milletlerin bir organı (tâli bir organı) olduğuna işaret etmiştir.

(122) *Ibid.*, s. 65

(123) *Ibid.*, s. 65

(124) M. Kerno «Birleşmiş Milletler» tabirinin San Francisco'daki macerasını da anlatmıştır, *Ibid.*, s. 66

Divanın «*de jure*» ve «*de facto*» Hükümetler arasında bir tefrik yapmasına lüzum olmadığına işaret eden M. Kerno, «*Milletlerarası bir telepte bulunma ehliyeti*» sözlerinin, meselenin ruhu olduğunu söylemiştir. Burada Teşkilâtın iç hukuk bakımından değil, milletlerarası sahada ehliyeti haiz olup olmadığı meselesi bahis mevzuudur. Başka bir deyimle, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti meselesi ortaya çıkmaktadır (125).

Divanın, tazminatın mahiyeti üzerinde durması da gerekmektedir. Asıl mesele, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının icraatı ile, ilgili Devletin muhtemel haklarının nasıl telif edileceğidir. M. Kerno, Divanın cevabının, Devletler Hukuku ve milletlerarası teşkilâtın gelişmesi bakımından son derece önemli olacağını ve Divan yargıçlarının, neticede, milletlerarası meselelerin idaresinde yeni vasıtaların gelişmesi yüzünden ortaya çıkan yeni bir duruma, Devletler Hukuku kaidelerinin intibak ettirilmesi meselesiyle meşgul olacaklarını söyliyerek sözlerini bitirmiştir (126).

Genel Sekreterlik görüşünün üçüncü kısmını, yani meselenin hukukî cephesini, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik müşaviri M. Feller izah etmiştir. M. Feller Divana sunulan birinci soru hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği görüşünü şöyle özetlemiştir:

1. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, kendisini meydana getiren Devletlerin kendisine tevdi ettiği milletlerarası hukukî şahsiyeti haizdir; bu şahsiyetine dayanarak Birleşmiş Milletlerin milletlerarası bir tazminat talebinde bulunmaya hakkı vardır; milletlerarası şahsiyetin neticesi olarak Birleşmiş Milletlerin, Devletler Hukuku uyarınca, bazı esaslı hakları vardır.

2. Birleşmiş Milletlerin bu haklarına, Teşkilât hizmetinde çalışanları, uğrayacakları cismanî zararlara karşı koruma hakkı da dahildir.

3. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler, sorumlu *de jure* veya *de facto* bir Hükümete karşı, gerek Birleşmiş Milletler Teşkilâtına gerekse mağdura veya onun hak sahiplerine ika edilecek zararlar için milletlerarası bir tazminat talebinde bulunabilir (127).

M. Feller önce, San Francisco'da Komisyon IV/2 nin çalışmalarından başlayarak Birleşmiş Milletlerin milletlerarası şahsiyeti olduğunu, ayrıca Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 43, 63, 25, 105, 42 ve 81 inci maddelerinden de bunun çıkarılacağını izah etmiş (128) ve Birleşmiş

(125) *Ibid.*, ss. 66-67

(126) *Ibid.*, ss. 68-69

(127) *Ibid.*, s. 70

(128) *Ibid.*, ss. 71-72

Milletler Teşkilâtının bir sembolü ve bir bayrağı olduğunu hatırlatarak, Birleşmiş Milletlerle Milletler Cemiyeti arasındaki farklar üzerinde durmuştur. Milletler Cemiyeti Misakında ağırlık noktası Cemiyette değil, üye Devletlerde olduğu gibi, Misakın hiçbir yerinde Cemiyete bir Teşkilât» denmediğini, Cemiyetin tecavüze karşı sadece «tavsiyeler» de bulunduğunu, buna rağmen Devletler Hukukunun birçok otoritelerinin (meselâ Oppenheim, P.E. Corbett, Schücking, Wehberg, Rougier, Fauchille) Milletler Cemiyetinin milletlerarası şahsiyeti olduğunu kabul ettiklerini söylemiştir (129).

Birleşmiş Milletler, milletlerarası şahsiyeti haiz olmakla beraber, bir Devlet veya bir süper-Devlet değildir. Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti yalnız üye Devletlerce değil, üye olmıyan Devletlerce de tanınmıştır. Kısaca bütün milletlerarası câmia Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yaratılan Birleşmiş Milletler Teşkilâtını tanımıştır. Genel Sekreterlik müşaviri, «Devletler Hukukunun hem süjeleri, hem de yaratıcıları olan Devletlerin» serbest iradeleri ile Birleşmiş Milletleri milletlerarası şahsiyeti haiz bir Teşkilât olarak meydana getirmiş olduklarını belirtmiştir (130).

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, milletlerarası şahsiyeti haiz olan Devletlerle eşit olarak milletlerarası münasebetlerde bulunma ehliyetini haizdir. Teşkilâtın Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre ile akdettiği anlaşmalarda görüldüğü gibi, Birleşmiş Milletler Devletinkilerin aynı olan usullerle bazı hukukî muamelelerde bulunmaktadır. Diplomatik görüşmeler, antlaşmalar, milletlerarası tahkim, mevcut Devletler Hukuku kaidelerine göre, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına açık yollarıdır (131). Birleşmiş Milletler Teşkilâtının gerek umumî Devletler Hukukundan gerekse ahdî hukuktan gelen hakları olduğunu izah eden M. Feller, bu görüşün modern milletlerarası câmianın ihtiyaçlarına ve Devletler Hukukunun gelişmesine de uygun olduğunu söyliyerek, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ajanlarını koruma hakkına geçmiştir.

Resmî makam işgal eden kimselerin hususî bir himayeye mazhar olmalarının Devletler Hukukunda herkes tarafından kabul edildiğini, birçok misallerle izah eden M. Feller, Devletlere tanınan bu hakkın, aynı sebeplerle Birleşmiş Milletler Teşkilâtına da tannabileceği fikrinde-dir. Üye Devletlerin milletlerarası bir Teşkilât olarak kurdukları, milletlerarası bir şahsiyet verdikleri ve milletlerarası barış ve güvenli-

(129) *Ibid.*, s. 73

(130) *Ibid.*, s. 74. M. Feller'in bu fikri geniş ölçüde Prof. George Scelle'in «dédoublement fonctionnel» nazariyesinden mülhem görünmektedir, Bk. «*Cours de international public*», Paris, 1948, ss. 22-23

(131) *Réparation...., C.I.J. Mémoires* 1949, s. 75

ğın sağlanması gibi çok önemli görevler yükledikleri Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bu görevlerini ancak, dünyanın karışıklıklar içinde olan birçok bölgelerine memurlarını göndermekle ifa edebilir. Bu memurların korunması, Tellin ihâdisesinde görüldüğü gibi, ülkesinde buldukları Devletin Teşkilâta karşı vazifesidir (132). M. Spiropoulos'un Altıncı Komisyondaki itirazlarına da temas eden M. Feller, Devletler Hukukunun henüz tekemmül etmemiş olmakla beraber, daima, yeni milletlerarası ihtiyaçlara göre değiştiğini ve adapte olduğunu belirtmiş, ve M. Spiropoulos'un ortaya attığı prensibin Devletler Hukukunu, şimdiye kadar kabul edilmiş kaidelerden müteşekkil, hâdiselerin yürüyüşüne uymayan, statik bir durumda kalmağa mahkûm edeceğini, iç hukukta olduğu gibi Devletler Hukukunda da, yargıçın boşlukları doldurabileceğini söylemiştir (133).

M. Feller, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ajanları veya onlar dolayısıyla hak sahibi olanlar için de tazminat talep edebileceği tezinin üzerinde geniş bir şekilde durmuş, böyle bir hakkın şimdiye kadar sadece Devlete tanınmış olduğunu izah ederek, bunun temelinin Devletle vatandaş arasındaki *tabiiyet* bağı olduğunu anlatmıştır. Divan önüne gelen meselede, tabiiyet bağı yerine *resmî statü ve resmî görev* bağı bahis mevzuudur. «Eğer milletlerarası câmianın ihtiyaçları cismanî zarara uğramış vatandaş hakkında Devletin tazminat talebinde bulunması kaidelerini gerektirmişse, bugünkü milletlerarası nizam da, Birleşmiş Milletlerin de cismanî zarara uğramış ajanı için tazminat talebinde bulunmasını gerektirmektedir» (134). Birleşmiş Milletlerin ajanı olarak bir bölgeye giden kimse kendisine, tebaası bulunduğu Devletin gerekli himayeyi sağlanmasını bekleyemez. Kendi Devleti de bu yüzden vatandaşının uğrayacağı cismanî bir zarar dolayısıyla muhtemel bir milletlerarası anlaşmazlığa sürüklenmiş olmayı istemiyebilir. Birçok misallerde böyle bir tazminat talebinde bulunmasını bizzat ilgili Devletler Birleşmiş Milletler Teşkilâtından istemişlerdir. Birleşmiş Milletler adına vazife gören ajanı bizzat ajanın tebaası bulunduğu Devlet hoş karşılamayabilir. Birleşmiş Milletler ajanı sıfatıyla bunların en başta hizmetinde çalıştıkları Teşkilâtça korunmaları gerekir (135).

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile ilgili Devletin haklarını bağdaştırma meselesine gelince, M. Feller bu konuda muhtlif yollar düşünülebileceğini belirtmiştir. Belki de tebaası zarara uğrayan Devlet, tazminatın Birleşmiş Milletlerce talep edilmesini tercih edebilir. Bu mevzuda

(132) *Ibid.*, ss. 77, 78, 79

(133) *Ibid.*, ss. 81, 82

(134) *Ibid.*, s. 86

(135) *Ibid.*, s. 87. Kaldı ki Devletin cismanî zararlara karşı talep hakkı her zaman tabiiyet bağına değil, bazan bbuna ilâveten mağdurun ifa ettiği görevin mahiyetine de dayanmaktadır.

umumî veya hususî bir anlaşma da yapılabilir. Kısaca, iki Devlet arasındaki hakların telifine giden mutad yollara başvurulabilir. Divan önündeki meselede, tazminat talep etme hakkını evleviyetle Birleşmiş Milletler Teşkilâtına tanımak daha makul görünmektedir (136).

Neticede M. Feller Divanın, 1 inci sorunun (a) ve (b) şıklarına müspet cevap vermesini, 2 nci soru için de Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile ilgili Devletin anlaşmasını tavsiye etmesini istemiştir (137).

Devletlerin Divana tebliğleri:

Divanın 17 Aralık 1948 tarihli tebliğinde beş Devletten yazılı cevaplar gelmiştir. Bunlardan ikisi Divan önündeki görüşmelerin sözlü safhasına da iştirak ettikleri için, önce sadece yazılı cevapla iktifa eden Hükümetlerin görüşünü inceleyelim (138).

2. Hindistan Hükümetinin mektubu:

Hindistan Hükümeti 28 Aralık 1948 tarihli cevabî mektubunda, «Eğer mağdura ika edilen zararın tazmini için Birleşmiş Milletlerin bir Teşkilât olarak, sorumlu Devlete karşı milletlerarası bir talepte bulunmaya hukuken yetkili olduğu kabul edilirse, Birleşmiş Milletlerle ilgili Devletin haklarını telif ettirmenin en iyi yolu olarak, hem Teşkilâtı hem de ilgili Devleti dâvaya taraf yapmağı» göstermektedir (139). Görülüyor ki Hindistan Hükümeti, meselenin hukukî veçhesi hakkında aydınlatıcı bir vaziyet almamakta, sadece ikinci soru hakkında umumî bir yol göstermekle yetinmektedir.

3. Çin Hükümetinin mektubu:

Çin Hükümeti 26 Ocak 1949 tarihli cevabında sarih olarak görüşünü şöyle ifade etmektedir:

Birinci soru hakkında, Birleşmiş Milletlerin a) Teşkilât olarak ken-

(136) *Ibid.*, ss. 90-92

(137) *Ibid.*, s. 93

(138) Suriye Hükümeti ne yazılı ne de sözlü tebliğde bulunmuştur. Bundan başka Birmanya Hükümetinin cevabı geç, yani istişarî rey bildirildikten sonra gelmiş, Haiti Hükümetinin gönderdiğini bildirdiği cevap ta her halde postada kaybolmuş olacak ki hiç gelmemiştir. Bk. C.I.J. *Annuaire* 1949-1950, s: 51, not 1 ve *Mémoires* 1949, ss. 150-151. Bu Devletlerden başka Lüksemburg, Hollanda, Ekvator, İzlanda, Yeni Zelanda, Venezuela, Danimarka, Guatemala, Brezilya da bu konuda görüşlerini bildirmeyeceklerini yazmışlardır, Bk. s. g. *Annuaire*, ss. 135-150

(139) C.I.J., s. g. *Mémoires* 1949, s. 12. Hindistan Hükümeti mektubunda görüşmelerin sözlü safhasına da iştiraki istemekle beraber, sözlü safhaya katılmış ve bu mektupla yetinmiştir.

II — HUSUSİYETLERİ [1]

1 — Toprağı işleme sanatı da, insan hayatını dolduran diğer faaliyetler gibi, aynı problemlerin çıkmasına sebep olmakla beraber kendine has özellikleri de yok değildir.

a) Zamanımız iktisadına hâkim olan ihtisaslaşma ve iş bölümü ziraatta fazla ilerleme kaydedememiştir. Bir kimsenin bütün bir hasat yılı boyunca tek bir işe hasır vücut edişi nadir bir misal teşkil eder. Tersine olarak ziraatte farklılaşmamamış çalışma taazı daha çok hâkimdir. Çiftçi aynı günde birbirinden hayli ayrı işler gören, her parmağında ayrı bir hüner bulunan, bir kimsedir.

b) Çağdaş topluluklar iktisadının umumi karakterlerinden bir tanesi de makinenin hâkim durumudur. El ve aletle iş görme hususiyle sanayide artık terkedilmiş bir usuldür, denilebilir. Halbuki ziraatte makine fazla yayılmamıştır. Ekonomik, sosyal çeşitli sebeplerin meydana getirdiği bu durum bir zirai işletme ile bir sanai işletme mukayese edildiği zaman derhal göze çarpar. Bugün endüstri denilince akla ilk gelen şey ihtisaslaşmış, temerküz etmiş, makineleşmiş büyük işletmelerdir. Halbuki yer yüzündeki zirai işletmelerin büyük bir çoğunluğu hâlâ basit aletler ile ve hayvan kuvvetiyle çalışan ve insan emeğini çok zaman vasıtasız olarak tabiata tatbik eden miskin ve geri bir manzara gösterir. [2]

c) Süs ve silâh gibi şeylerden sonra insanların temellük ettikleri toprak, mülk rejimi bakımından, diğer alanlardaki gelişmeye ayak uyduramamıştır. Gerçi ziraatte de sanayideki gibi ferdi mülkiyet prensibi - Rusya hariç bütün dünya memleketlerinde - caridir. Ancak teknik gelişme, mekanikleşmiş ve ihtisaslaşmış büyük işletmeyi meydana getirince, bu tek bir insanın gücünü ve takatini aştı. Buna bir çare olmak üzere de sermayesi hisse senetlerine bâlünmüş şirketler hususiyle anonim şirketler, [3] kuruldu. Böylece mülkiyet, hukukî bir kombinezonla, yeni baştan bir manada kollektifleşti. Mülk sahibi ile teşebbüsü idare eden birçok hallerde birbirinden ayrıldı. Halbuki ziraatte mülkiyet ile işletme veya teşebbüs hemen daima aynı kimsenin uhdesinde toplanır. [4] Gerçi ziraatte de anonim şirketler kurularak cesaretli denemeler yapılmak istenmiştir. Fakat bunların hemen hepsi kolonilerde ucuz el emeğiyle

[1] G. Priou, adı geçen «Traité» S. 18 ve müteakip. E. James, adı geçen Répétitions Ecrites d'Economie Rurale. S. 3 ve müteakip.

H. Cohen, adı geçen eser, S. 3 ve müteakip.

[2] Gaëtan Pirou, adı geçen «Traité» cilt 1, cüz 2 S. 33 ve müteakip, bilhassa S. 39 - 41. R. A. Lehfeldt, adı geçen eser, S - 18 ve müteakip.

[3] Gaëtan Pirou, Cours d'Economie Politique, Paris, Cours de Droit, 1937 - 38 - S. 115 - 116.

[4] Hususile köylü işletmelerinin galip olduğu memleketlerde.

sıcak iklim nebatları (Fransız Afrikasında) veya Çay (Seylan'da) yetiştirmek için denenmiş ve muvaffak olamamış bir kaç nadir istisnayı geçmez. [1] Çok ucuza, bazan parasız alınmış geniş topraklara, çok ehven şartlarla çok çetin bir meai sarfeden yerli işçi kullanmasına, başında mütehassıs bir ziraatçi bulunmasına, ihtisaslaşmış ve yalnız bir tek maksul üzerinde uğraşan ve geniş ölçüde makine kullanan işletmeler olmalarına rağmen bu teşebbüsler sipekülatif denemeler olmaktan uzağa gidememiş, uzun yıllar cüz'i bir kâr bile dağıtamamışlardır. [2]

ç) Bütün du sayılan özelliklerden dolayı zinaî işletme sermaye ve iş gücü bakımından büyük bir kudret göstermez. Başka bir deyimle, hemen hiç bir ziraî işletmede, ne senayideki büyük sermaye kudretine ne de geniş işçi kütlesine rastlanmaz. Sermayenin en önemli kısmını bir tabiat parçası olan toprak teşkil eder. Çiftçi yanına bir iki emekçi aldığı zaman da bu senayidekinden çok farklıdır. Ziraatte, ameleden baş mühendise kadar çıkan işçi hiyerarşisi yoktur. İş veren işçi ile yan yana çalışır, çok zaman aynı kaptan aynı yemeği yer. [3]

d) Hususiyle endüstri ile kıyaslandığında insan-tabiat münasebetleri ayrı manzaralar gösterir. Ziraatte tabiat hemen her şeydir. Halbuki insan hemen hiç bir şey değildir. [4] Ziraatte bütün icat ve ihtiralara, tekniğin her gün yeni bir nümunesini gördüğümüz göz kamaştırıcı harikalarına rağmen istihsal ameliyesini birlerce yıl önceki gibi yine tek başına tabiat yapı gelmektedir. Binaenaleyh burada insan sınaî alanda olduğundan çok daha az bir kudrete maliktir. İstihsal üzerindeki tahminleri hiç bir kat'iyet ifade edemez. [5] Hava şartlarındaki tahavvül kuraklık, yağmursuzluk, fazla yağmur, sel fırtına, don, mikrobik hastalıklar, böcekler, çekirge afeti ve ilâh... Her an her şeyi alt üst edebilir. [6] Bu yüzden ziraatte fiatın istihsal üzerine olan tesiri azdır.

e) Bütün bu sebeplerden dolayı da ziraatin ortaya koyduğu sosyal-politik problemler, iktisadın diğer kollarındakinden, hususile senayiden, bü-

[1] E. James, Répétitions Ecrites d'Economie Rurale, Paris, Cours de Droit 1938-39, S. 161 - 169.

[2] E. James, adıgeçen eser S. 162.

[3] Gaëtan Pirou, adıgeçen «Traité» cilt 1, cüz 2, Agriculture, S. 15 ve müteakip. 120 ve müteakip.

[4] G. Pirou, adıgeçen «Traité» cilt 1, cüz 2, S. 186 - 188.

[5] Bütün iyimserliğine rağmen Başbakan Recep Peker Şubat sonunda İstanbul gazetecileriyle yaptığı konuşmada «Hava şartları müsaade ederse iyi bir mahsul yılına muntazırız» demişti.

[6] F. Simiand: Cours d'Economie Politique (1930 - 31) Paris, Domat-Montchrestien (Taş basma) S. 366 ve müteakip.

yük ayrılıklar gösterir. Çiftçi her şeyden önce tabiatın adamı, «İlk kuvvetlerin» insanıdır. O güneşe, toprağa, yağmura inanır. Amele ve şehirli ise «İkinci elden kuvvetlerin» adamıdır. Zira o, tabiat kuvvetlerini araya bir sürü icatlar koymak suretiyle alıp kullanır. Çok zaman bu icatlar o kadar çok ve mühimdir ki, onu kullanan artık tabiatı gözden kaybeder. [1] Onun için aşırı düşüncelerin, «ileri» fikirlerin kolaylıkla tesiri altında kalır. Halbuki köylü dünyanın her tarafında muhafazakâr bir ruh taşır. Çehresi kolay değişmeyen tabiat ile bağlılık ona bu ruh ve karakter salâbetini kazandırmıştır. Çiftçinin kurduğu kooperatifler ve sendikalar cemiyette ve nizamda bir değişiklik istemek şöyle dursun köylü işletmesini ve küçük mülkiyeti müdafaa vasıtalarıdır.

2 — Ziraatin yukarıdanberi sayılan dış görünüşüne ait müşahedelerden sonra sözü ziraî mahsullerin arzına ve talebine, bir başka deyimle, ziraî mahsullerin mübadele kıymetlerinin teşekkülüne, getirecek olursak burada da ziraate has bir takım hususiyetlere rastlarız. [2]

a) Ziraî mahsullerin çoğu birbiriyle ilgili, birbirine bağlı, bitişik ve birleşik (joint) mahsullerdir. Bu bağlılık tabii veya iktisadi olabilir. Meselâ tavukla yumurta, buğdayla saman, inekle süt, et ve deri arasında tabii bir birlik vardır. Bu birlik aynı hayvan veya nebatın parçaları olmaktan doğmaktadır. Bazan da bağlılık iktisadi olur: aynı işletme içinde daha kolay ve daha ucuza istihsâl olunmaktan ileri gelir. Arpa ile koyun veya kocabaş hayvan, çiftçilik ile kümes hayvancılığı gibi. Bundan ziraî mahsullerin mübadele kıymetlerinin tayini bakımından şöyle önemli bir netice çıkar: Birbirine söylediğimiz şekilde bağlı olan ziraî mahsullerin maliyetlerini ayrı ayrı hesap etmeğe âdeta imkân yoktur. Halbuki sanayide meselâ bir şeker fabrikasında veya bir kimya endüstrisinde şekerden çıkan çeşitli mahsullerin veya üzerinde işlenen maddeden ayrılan talî maddelerin; ayırık ve artıkların maliyetlerini birer birer hem de hatasız olarak kolaylıkla hesap etmek mümkündür. Maliyeti hesaplamağa imkân olmayınca herhangi bir ziraî mahsulün arzını ilgili olduğu diğer maddelerden ayrı mütalâa etmek de mümkün olmaz. [3]

b) Ziraatte toprak hemen hiç bir iktisadi faaliyet kolunda rastlanmayacak önemli bir yer işgal eder. Toprağın ziraatte önemli mevkii ise, ziraî mahsullerin maliyetleri, kıymetleri, fiatları ve arzı üzerinde müessir şu neticeleri doğurur:

[1] C. F. Ramuz. Questions, Paris, Grasset, 1936. Zikreden G. Pirou, adı geçen Traité, s. 186.

[2] R. Cohen, The economics of Agriculture, Nisbet and co. Cambridge University Press, Londra, 1942, Bölüm 1. Lehfeltd, adı geçen eser, S. 9 - 28.

[3] Bu nokta üzerinde ileride tekrar duracağız S. 130.

aa) Ziraat azalanverim · veya çoğalan masraf · kanununa tâbidir.

bb) İstihsâl yaygındır. Ulaştırma bundan dolayı mühim bir yer tutar.

cc) Toprak unsurunun önemi, ona tesahüp meselesini istihsâl üzerinde müessir bir hale getirmiştir. Halbuki sanayide teknik manada kapitalizmi hukukî statüsünden ayrı mütalâa etmek pekalâ mümkündür.

c) Ziraat, büyük ölçüde, hayatın temeli olan gıda maddelerini istihsâl eden bir faaliyet koludur. Halbuki insanların ihtiyaç duydukları gıda maddeleri uzun yüz yıllardanberi hemen de hiç değişmemiştir. Buna karşılık sanayide her geçen gün yeni bir icadın doğuşunu müjdelemekte, yani sınaî maddelerin tekabül ettikleri ihtiyaçların gittikçe çeşitlendiğini bildirmektedir. Bu sayede zamanımızda bir amelenin, hayat şartları bakımından, büyüklükleri tarihi kaplamış olan ilk çağ İmparatorlarından çok daha müreffeh olduğu haklı olarak iddia olunabilir. Fakat zamanımız çelik, petrol veya pamuk Kıtalarının, Yunan Sitelerinin en mütevazi bir sakininden başka türlü beslendiği, başka meyveler yediği, iddia olunamaz. Hal böyle olunca ziraat ile diğer iktisadi faaliyet kolları ve meselâ sanayi ayrı imkân-lara malik bulunan iki endüstri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan da şöyle bir netice çıkar ki, sınaî maddelerin arzı teknik terakkiyat ile güngeçtikçe durmadan değiştiği, çeşitlendiği, halde ziraî maddelerin arzında ya hiç değişiklik olmamakta veyahut da ihmali mümkün bir değişme göze çarp-maktadır. Diğer taraftan talepte de, hem kalite hem de miktar bakımından bir sertlik müşahede edilmektedir. O halde her şey sabit olduğu takdirde ziraat işçi adedi azalan bir faaliyet koludur. Nüfusun olduğu yerde kaldığı farzolunursa, her gün şu veya bu sahada yeni imkânlar yaratan teknik durmadan ziraatten çalışan kollar isteyecektir. Sanayileşen memleketlerin du- rumu bunu göstermektedir. 1870 denberi nüfusu ihmali mümkün bir de-ğişiklik gösteren Fransada ziraatte çalışanların sayısı, nüfustaki hareketsizliğe rağmen, gittikçe azalmaktadır. [1]

d) Ziraat tarlada ve kırdada, istihlâk merkezinden uzak yerlerde yapı-lır. Üstelik ziraî işletmelerin çoğu küçük işletmedir. Nihayet ziraî mahsul-lerin hemen hepsi uzun bir bekleme tahammül edemez. Bozulur veya çürür. Onun için istihlâkini geciktirmeğe imkân yoktur. Bütün bu sebep-lerden dolayı ziraatte istihsâl ile istihlâk arasındaki zincirin tamamlanması çok önemli bir noktadır. Mustahsille müsteklik arasındaki mütevassıt hususî bir yer işgal eder. Kooperatificiliğin bir çok memleketlerdeki sür'atli geliş-mesi büyük ölçüde işte bu zarureti karşıladığındandır.

[1] E. James, adı geçen eser, S. 100 - 132, bilhassa S. 102 - 105.

m) mahiyeti nedir? Böyle bir şahsiyet Teşkilâtın milletlerarası bir tazminat talebinde bulunma ehliyetini de ihtiva eder mi? Ederse, Teşkilât sade kendi adına mı, yoksa ajanları adına da mı tazminat talebinde bulunabilir? Ajanları adına da tazminat talebinde bulunabilirse, ilgili Devletle Teşkilâtın hakları nasıl telif edilebilir?

Birinci meseleye muhtelif yönlerden müspet cevap vermek kabil-dir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir sarahat olmasa bile, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti haiz olduğu şüphe götürmez. Teşkilât bir Devlet değildir. Fakat bağımsız Devletler milletlerarası şahıs olmakla beraber, Devlet olma, milletlerarası şahıs olmak için *sine qua non* şart değildir. Milletlerarası hakları ve mükellefiyetleri haiz her teşekkül milletlerarası şahsiyeti haizdir. Birleşmiş Milletlerin de bu sebeple milletlerarası şahsiyeti vardır (153). Birleşmiş Milletler *sui generis* bir şahıstır. Bu husus Birleşmiş Milletler Antlaşmasının birçok maddeleriyle de teyit edilmektedir (154). Teşkilât bazı Devletlerle anlaşmalar da imzalamıştır. Fakat *stricto sensu* milletlerarası anlaşmalara ancak milletlerarası şahıslar taraf olabilir. Nihayet Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 104 üncü maddesi ile 105 inci maddesi de Teşkilâtın milletlerarası bir şahıs olduğunu göstermektedir (155).

Birleşmiş Milletler milletlerarası şahsiyeti haiz olunca, bu şahsiyetin zaruri neticesi olarak menfaatlarını korumak ve kendisine karşı işlenen zararlar için tazminat talep etme ehliyetini de haiz olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. Böyle bir hakkı olmasa, görevlerini yerine getirmesi de şüpheli bir mahiyet alır (156).

Dolayısıyla Teşkilâtın kendi adına milletlerarası bir talepte bulunabileceği belirtilmiş olmaktadır. Bu cismanî zarar yüzünden Teşkilât girdiği bütün masrafların ödenmesini sorumlu Devletten talep edebilir. Teşkilâtın ajanları adına tazminat talep edebilmesi meselesine gelince bu mesele birincisi kadar sarih bir durum göstermemektedir. Bir kere Devletle tebaası arasında olduğu gibi Teşkilâtle ajan arasında bir tabiiyet bağı yoktur. Asıl kayba, tebaasını kaybeden Devlet uğramaktadır. Birleşmiş Milletler taabiyeti olmadığına göre, ajanın uğradığı cismanî zararlar tebaası bulunduğu Devletin tazminat talep etmesi doğru görünmektedir.

Fakat, diğer taraftan, a) Teşkilâtle ajan arasındaki rabitanın hususi mahiyeti, b) Teşkilâtın görevlerini gereği gibi yapabilmesi zarureti, c) Teşkilâtın ve ajanlarının görevlerini yaparken her türlü tabiiyet mü-

(153) **Ibid.**, ss. 25-26

(154) **Ibid.**, ss. 26-28

(155) **Ibid.**, s. 31-32

(156) **Ibid.**, s. 36

lâhazalından beri olmaları bakımından, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ajanları veya onların hak sahipleri adına da milletlerarası bir tazminat talebinde bulunma ehliyetini haiz olduğunu kabul etmek gerekmektedir (157).

İkinci soruya, yani Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile ilgili Devletin hakları bağdaştırma meselesine gelince, İngiliz Hükümeti burada çifte tabiiyeti haiz olanlara tatbik edilen usullerin prensiplerin uygulanacağı fikrindedir. Bunun teferruatı üzerinde ayrıca durmak lüzumsuzdur. Maamafih, eğer ajan, tebaası olduğu Devletin sorumlunu gerektirecek şartlar altında bir cismanî zarara uğramışsa, ajanın kendi tebaası olması Devletin Birleşmiş Milletlere karşı sorumlunu kaldırmaz. Burada iki Devlet arasında çifte tabiiyet hakkında cari prensiplerin, Antlaşmanın 100. 104 ve 105 inci maddeleri göz önünde tutulursa, tatbikine yer yoktur (158).

(b) *İngiliz Hükümetinin sözlü tebliği:*

İngiliz Hükümetini temsil eden M. Fitzmaurice Divan huzurunda 9 Mart 1949 da konuşmuştur. M. Fitzmaurice önce, yazılı tebliğdeki delillerde de dayanarak, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti haiz olduğunu belirtmiştir. Bu arada şimdiye kadar öne sürülmüş görüşlere ilâveten Teşkilâtı Papalıkla da mukayese etmiş, ve gerek Papalığı gerekse Teşkilâtı kontrol eden bir Devlet mevcut olmadığına göre, her ikisinin de kendilerine has milletlerarası şahsiyeti haiz olduklarını söylemiştir (159). M. Fitzmaurice bilhassa Teşkilâtı kuran Antlaşmaya ve Teşkilâtın gaye ve görevlerine de atıflar yaparak, bir teşkilat kuran ana vesikanın statü, ehliyet ve yetkiler konusunda kaynak olarak telâkki edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması Teşkilâta bu şekilde milletlerarası bir şahsiyet vermektedir. Böylece Birleşmiş Milletler Teşkilâtı a) Üyelerinden herbirinden veya üyelerinin heyeti mecmuasından farklı bir şahsiyeti haiz olan, b) Milletlerarası hakları ve mükellefiyetleri bulunan bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır. Mademki sadece milletlerarası şahısların milletlerarası hakları ve mükellefiyetleri vardır. Teşkilâtın da milletlerarası şahsiyeti haiz olduğu meydana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin bir takım anlaşma ve sözleşme yapabilmesinden ziyade, bu anlaşma ve sözleşmelerin şekil ve muhtevaları önemlidir ve milletlerarası mahiyettedir (160).

(157) **Ibid.**, ss. 37, 38, 39

(158) **Ibid.**, ss. 39-42

(159) **Ibid.**, ss. 110-115

(160) **Ibid.**, ss. 116-119

Böyle olunca, Teşkilâtın uğradığı zararlar için sorumlu Devletten kendi adına milletlerarası bir tazminat talebinde bulunmağa hakkı olduğu da kendiliğinden anlaşılmaktadır. Bu Teşkilâtın haiz olduğu milletlerarası şahsiyetin tabii ve hukukî bir neticesidir (161). Teşkilâtın ajanları adına tazminat talebinde bulunması meselesine gelince, bazı temsilciler, Devletle yaptıkları kıyaslamada, Devletin, bazı hallerde, kendi tebaası olmayan şahısları da himaye ettiğini ileri sürmüşlerdir. Halbuki buna lüzum kalmadan Teşkilâtın böyle bir hakkı olduğu gösterilebilir. Teşkilâtle ajanları arasındaki milletlerarası merbutiyeti (international allegiance) Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 100 üncü maddesinde bulmaktayız. Kendisini tamamen Teşkilâtın faaliyetini tahakkuk ettirmeğe veren bu görevini yaparken tebaası olduğu Devletten gelebilecek her türlü tesirlerden âzade çalışması istenen bir kimse, Teşkilâtın kendisini, icabında, tebaası bulunduğu Devlete karşı da, koruyacağına güvenmezse, görevini gereği gibi yapması beklenemez. Bunun için, tazminat talebinde bulunanla mağdur arasında mutad tabiiyet bağı olmamasına rağmen, Teşkilâtın, ajanları adına da tazminat talep edebilmesini kabul etmek lâzımdır (162).

M. Fitzmaurice, Teşkilâtle ilgili Devletin haklarını telif meselesinde fazla bir güçlük görmemektedir. Önce, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti kabul edilince, tazminat talebinde evleviyetle onun hakkının gelmesi düşünülebilir. Sonra, eğer mağdurun tebaası bulunduğu Devlet bir talepte bulunmak istemezse, yalnız Teşkilât talepte bulunacaktır. Nihayet, birçoklarının söylediği gibi, ilgili Devlet tazminat talebinin Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından yapılmasını tercih edebileceklerdir. Eğer bütün bunlara rağmen, talep haklarının telifi meselesiyle karşılaşılırsa, o zaman bu konudaki mutad prensipler uygulanacaktır (163).

IV. M i l l e t l e r a r a s ı A d a l e t D i v a n ı n ı n İ s t i ŷ a r î R e y i :

Divan bu meselede istişarî reyini 11 Nisan 1949 tarihinde vermiştir (164).

Divan önce milletlerarası bir tazminat talebinde bulunma ehliyetinden ne anlaşılması lâzım geldiği üzerinde durarak, bunun, Devletler

(161) *Ibid.*, s. 120

(162) *Ibid.*, ss. 121-126

(163) *Ibid.*, ss. 126-128

(164) *Reparation for injuries in the service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949, p. 174*

Hukukuna uygun olarak (protesto, anket talebi, müzakere, hakemlik talebi ve Divana başvurma yollarıyla) bir talebin arzı ve tasfiyesi mânasına geldiğini belirtmiştir. Böyle bir ehliyet Devlete aittir. Teşkilâtın da böyle bir ehliyeti haiz olup olmadığı bahis mevzuudur. Teşkilât, Antlaşma gereğince, üyelerin saygı göstermesi gereken haklara malik midir? Başka bir tabirle, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti var mıdır?

Divan, başlıca üç sebebe dayanarak, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti olduğu fikrindedir: Fakat Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti olması onun Devlet veya Devlet-üstü olması mânasına gelmez. Bir hukuk sisteminde şahıslar, mahiyetleri ve haklarının şümulü bakımından birbirilerinin aynı değildirler. İkinci bir nokta, milletlerarası münasebetlerin gelişmesi, ortaya, Devletten farklı olarak bir takım milletlerarası teşekküllerin çıkmasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bunlardan biridir. Nihayet, Teşkilâtın kendisine hâs organları, özel bir misyonu, yetki ve imtiyazları vardır. Kaldı ki, antlaşma imzalama ehliyeti ile Teşkilât üyelerinin karşısında bir mevki de alabilmektedir. Bütün bu sebeplere dayanarak, Teşkilâtın sadece Milletlerin müşterek amaçlara doğru sarfettikleri gayretlerin ahenkleştiği bir merkez olmadığı, ancak milletlerarası şahsiyeti haiz olduğu takdirde yerine getirebileceği görevleri de bulunduğu anlaşılır. Bu bakımlardan, Divan Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti olduğu neticesine varmaktadır. Fakat bu, Teşkilâtın bütün haklarının milletlerarası sahada olduğu mânasına gelmediği gibi, Teşkilâtın Devletin bütün haklarına haiz olduğu mânasına da gelmez. Teşkilâtın hakları onun gaye ve görevlerinin gerektirdiği haklardır (165).

Teşkilâtın bu hakları arasında, pratik sebeplerle, milletlerarası tazminat talebinde bulunma hakkı da vardır. Elli sekiz Dışişleri Bakanlığının müşterek hareketi yerine, Teşkilâtın görevlerinin gerektirdiği milletlerarası tazminat talebinde bulunmasını üye Devletler kabul etmişler sayılabilirler (166). Üyelerin Teşkilâta, Antlaşma gereğince mükellefiyetleri olduğuna göre ve Teşkilâtın da milletlerarası şahsiyeti olunca haklarına karşı yapılacak haksız fiiller yüzünden Teşkilâtın kendi adına tazminat talep edebileceği neticesine varılabilir (167). Teşkilât böyle bir tazminat talebinde değil yalnız üye Devletlere karşı, fakat üye olmıyan Devletlere karşı da bulunabilir. Divan şu kanaattadır ki, milletlerarası câmianın üyelerinin büyük bir çoğunluğunu temsil eden elli Devlet, yalnız kendilerince tanınmış değil, fakat objektif bir milletlerarası şahsiyeti haiz bir teşkilâtı, Devletler Hukuku uyarınca yaratabilirler (168).

(165) *Ibid.*, ss. 177-179

(166) *Ibid.*, s. 180

(167) *Ibid.*, ss. 180-181

(168) *Ibid.*, s. 185

Divan, kendisine sunulan soru I (a) ya müspet cevap verdikten sonra soru I (b) ye, yani Divanın ajanları adına milletlerarası bir tazminat talep etme ehliyeti meselesine geçmektedir. Daha en başta, Divan *ajan* (agent) tabirinden ne anladığını ifade etmektedir; Divan bu tabiri en geniş mânasında almaktadır: Ücretli veya ücretsiz, daimî veya geçici olarak, Teşkilâtın bir organı tarafından, Teşkilâtın görevlerinden birini yapmak veya yapılmasına yardım etmekle görevlendirilmiş herkes. Ajanı böyle tarif ettikten sonra, bu soruya cevabın önce Antlaşmada nasıl derpiş edildiğini araştırmakta ve Antlaşmanın bu konuda sarıh hiçbir hüküm olmadığını belirtmektedir. Böyle olunca, Teşkilâtın, gaye ve görevlerinin zarurî bir neticesi olarak böyle bir hakkı olup olmadığına bakmak gerekir. Metodunu -zımnî yetkiler- bu şekilden tespit ettikten sonra Divan meseleyi incelemektedir. Bir kere, Teşkilât tehlikeli bölgelerde görevler yüklenmektedir. Bu görevlerini müessir ve bağımsız bir şekilde yerine getirebilmek için bu bölgelere, kendi adına gönderdiği ajanlarına gerekli olan müessir bir himaye sağlamalıdır. Kaldı ki ülkelerinde Birleşmiş Milletler ajanları bulunan Devletlerin de Teşkilâta karşı mükellefiyetleri vardır; bu mükellefiyetlerini yerine getirmezlerse Teşkilâta karşı sorumlu olurlar. Nihayet, ajana görevini icra sırasında gerekli bağımsızlığı sağlamak için, ajanın, Teşkilâttan başka hiçbir kimsenin himayesine güvenmemesi lâzımdır.

Böylece, Teşkilâtın ajanları adına da milletlerarası bir tazminatta bulunma ehliyeti böyle bir *görevsel himaye* zaruretinden çıkmaktadır. Gerek görevlerin mahiyeti, gerekse gönderilen heyetlerin çalışma şartları bu şekilde bir himayeyi zarurî kılmaktadır. Başka tabirle, görevinin tehlikeleri ve ajanın bağımsız çalışması zarureti Teşkilâtın ajanları hakkında doğrudan doğruya himaye kullanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla soru I (b) ye de Divan müspet cevap vermektedir (169).

Bundan sonra soru II ye geçen Divan, yani I (b) ye müspet cevap verilirse mağdurun tebaası bulunduğu Devlet ile Teşkilâtın haklarını teif meselesi, bu konuda gerek Devlete gerekse Teşkilâta öncelik tanıyan veya gerek birinin gerek diğerinin bir milletlerarası tazminat talebinde bulunma hakkını bertarak eden bir hukuk kaidesinin mevcut olmadığını belirtmektedir. Bu konuda pek âlâ iyi niyet ve sağduyunun ilham edeceği hal çareleri bulunabilir. Şu var ki sorumlu Devlet şüphesiz hem Teşkilâta hem de dâvacı Devlete, yani bir dâva için iki kere, tazminat vermiyecektir. Eğer bu konuda umum) veya hususî bir anlaşma veya sözleşme yapılırsa Teşkilâtle ilgili Devletlerin haklarının çatışması tehlikesi daha kolay bertarak edilebilecektir (170).

(169) *Ibid.*, ss. 181-184

(170) *Ibid.*, ss. 185-186

Neticede Divan, oybirliği ile, I (a) sorusuna müspet cevap vermektedir. Divan soru I (b) ye müspet cevabını 4 muhalife karşı 11 oyla vermiştir. Kaza soru II ye de Divan 4 muhalife karşı 11 oyla müspet cevap vermiştir (171).

VII. N e t i c e l e r :

Divanın, Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan zararların tazmini konusunda verdiği istişarî mütalea, birçok bakımlardan son derece önemi haizdir.

Divan bu mütaleasında, bazı yönlerden, kendisine sunulan mesele- nin *yeni* bir durum olduğunu ve bu meseleyi cevaplandırmak bakımın- dan Devletler Hukukunda *boşluklar* olduğunu belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının metninden ve mevcut hukuk kaidelerinden meseleye bir cevap bulmak imkânını göremeyince, Antlaşmanın ruhuna inerek, muhakeme yoluyla bazı neticeler çıkarmaktadır. Divan, Teşkilâtın amaçlarını ve görevlerini gözönünde tutarak, Teşkilâtın milletlerarası şahsiyeti meselesini müspet cevaplandırmıştır.

Fakat Divanın getirdiği asıl yenilik, Divanın bizzat kurduğu ve sonra kabul ettiği *görevsel koruma* (protection fonctionnelle) nazariyesidir. Bu yeni görüş, Teşkilâta milletlerarası sahada, Devletin haiz olduğu haklardan birini, yeni bir inşa yolu ile, vermektedir. Divan bu meseleyi incelerken değişen ve gelişen milletlerarası hayat şartlarının hukuk kaidelerine de tesir etmesini, bu kaideler yeni şartlara uymazsa

(171) *Ibid.*, ss. 187-188. Divanın kararlarını kabul eden yargıçlardan M. Alvarez, Divanın bu mütaleasında yeni bir prensip kabul etmiş olmakla Devletler Hukukunun gelişmesine yardım etmiş olduğunu belirtmiştir. Divanın kabul ettiği prensip, halen yürürlükte olan Devletler Hukuku kaidelerinden ayrılmaktadır. Fakat böylece, şimdiye kadar Devletlere tanınmış olan bu himaye hakkı artık en yüksek milletlerarası teşkilâta da tanınmış olmaktadır (ss. 190-192). Diğer bazı yargıçlar da, Divanın yeni bir hukuk kaidesi yaratmakla yetkilerini aşmış olduğu fikrinde idiler. Yargıçlardan M. Hackworth, Divanın, Teşkilâta kendi adına tazminat talep etmesini kabul etmekle beraber (ss. 196-197), ajanları adına tazminat talebinde, bu hususta gerek Antlaşmada bir hüküm bulunmaması gerekse başka sözleşmeler olmaması yüzünden, itiraz etmektedir. Kaldı ki, Teşkilâta böyle bir hak tanımak için mutlak bir zaruret te yoktur. Eğer ilgili Devlet mağdur tebaası hakkında tazminat talebinde bulunmasını Teşkilâttan isterse mesele yoktur. Teşkilâtın kendi adına, ilgili Devletin tebaası adına tazminat talep etmesi kâfidir (ss. 197-204). Yargıç M. Krylof da bu fikirdedir. Ona göre Teşkilât ancak bir sözleşmeye dayanarak ajanlarını koruma ehliyetini haiz olabilirdi. Divan böyle bir ehliyetin Teşkilât için mevcut olduğunu kabul etmekle, diplomatik himaye ile çatışan yeni bir kaide ortaya atmış bulunmaktadır; halbuki Divanın hukuk yaratma yetkisi yoktur (s. 210). Bu bakımdan soru I (b) nin cevabı müspet olamaz. Badawi Paşa da, soru I (a) ya müspet, soru I (b) ye menfi cevap verilmesine taraftardır (ss. 205-216).

değişmelerini veya yenilerinin bulunmasını kabul etmektedir. Bilhassa milletlerarası teşekküllerin milletlerarası şahsiyeti meselesinde, sadece Devleti milletlerarası şahsiyet kabul eden klâsik doktrine sıkı sıkıya bağlanamayacağı fikrindedir. Bir milletlerarası teşekkülün milletlerarası şahsiyeti haiz olup olmadığı, o teşekkülü kuran belgenin metnine ve ruhuna, teşekkülün milletlerarası amaç ve görevlerine, bunların şümü ve önemine bakılarak cevaplandırılmalıdır.

Divanın bu mütaleası ışığı altında, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına bağlı veya onun dışında kalan diğer milletlerarası teşekküllerin durumu, bunların milletlerarası şahsiyeti ve ajanlarını himaye yetkileri olup olmadığı da bir mesele halinde ortaya çıkabilecektir. Divanın mütaleasını gözönünde tutarsak meselâ Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Teşkilâtı, NATO vesaire gibi milletlerarası teşekküllerle UNESCO, İLO, WHO, BANK, FUND vesaire gibi ihtisas müesseselerinin ajanlarına iras edilecek cismanî zararlar yüzünden tazminat talebi bir mesele halini alırsa, Divanın 11 Nisan 1949 istişarî reyi bunlar hakkında da kullanılabilir midir? Biz, bu soruya, bazı milletlerarası teşekküller hakkında, müspet cevap verilebileceğini düşünüyoruz. Yani, bahis mevzuu milletlerarası teşekküllerden herbiri hakkında bu teşekkülün dayandığı temel anlaşma lâfzı ve ruhu bakımlarından incelenecek, teşekkülün amaç ve görevleri gözönünde tutularak milletlerarası şahsiyeti olup olmadığı cevaplandırılacaktır.

Divanın 11 Nisan 1949 istişarî reyi, hem milletlerarası teşekküllerin müstakbel statüleri, hem de ekseriya pasif ve geleneksel olduğundan şikâyet edilen Divanın meseleleri aktif olarak ele alış bakımından milletlerarası hayatta yapıcı bir dönüm noktası sayılabilir.

Divanın 11 Nisan 1949 istişarî reyi, zaruri olarak başka bir meselelerin de ele alınmasına yol açmaktadır: Birleşmiş Milletler Teşkilâtının milletlerarası şahsiyeti gerek kendisi ve gerekse ajanları için milletlerarası tazminat talep etme ehliyeti Devletler Hukukuna göre tanınınca Birleşmiş Milletlerin veya kendisine ileride milletlerarası şahsiyet tanınacak başka bir milletlerarası teşekkülün Divan karşısında durumu ne olacaktır? sorumlu olduğu kabul edilen (veya bu sorumu kabul etmiyen) bir Devlete karşı, Birleşmiş Milletler teşkilâtı Divan önünde, Devlet gibi duruşma ehliyetini haiz olabilecek midir?

Mevcut mevzuata göre bu soruya menfi cevap vermek gerekecektir. Malûm olduğu üzere San Francisco'da Divan Birleşmiş Milletler Teşkilâtının organları arasına alınmıştır (madde 7). Antlaşmanın 92 nci maddesi şöyledir: «Milletlerarası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletlerin başlıca kaza uzvu olacaktır.» Divan statüsünün 34 üncü maddesinin

1 inci fıkrasında da «Yalnız Devletler, Divan huzurunda duruşmak ehliyetini haizdir.» denmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 96 ncı maddesine göre, Genel Kurul veya Güvenlik Meclisi (fıkra 1) ve Genel Kurulca yetkili kılınacak diğer uzuvlar ve ihtisas teşekkülleri (fıkra 2) Divandan *istişarî rey* istiyebilirler.

Bu vaziyete göre Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, ihtisas müesseseleri ve kendilerine milletlerarası şahsiyet tanınabilecek diğer milletlerarası teşekküller Divan önünde duruşmak ehliyetini haiz değildirler. Metinlerde sarahat olmasaydı bile, bir teşkilâtın *kendi organı önünde hem dâvacı hem de yargıç olması*, kabul edilmiş hukuk prensiplerine aykırıdır. Burada, iç hukuk sisteminde mahkemelerin bağımsızlığına veya idarî kaza sistemine atıf yapılarak Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile Devlet Teşkilâtı arasında bir benzetme imkânını da pek şayanı kabul göremiyoruz. Çünkü Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bugünkü milletlerarası câmianın içinde bulunduğu şartlar bakımından henüz hâlâ, hukukî olmaktan ziyade siyasî bir teşkilâtlanmamıştır.

Kaldı ki, bir teşkilâtın, *kendisinin de taraf olduğu* bir mesele hakkında *kendi organından* istişarî rey istemesi de, Divanın ananevî tarafsızlığına rağmen, münakaşa kaldırabilir.

Divanın karşılaştığı bu meselede, yani Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan cismanî zararların tazmini meselesinde, Teşkilât Divandan ancak istişarî rey talebinde bulunabilmiştir. Devletin sorumlu olup olmadığı meselesinde, veya tazminatın hesaplanması veya tasfiyesi meselelerinde Teşkilâtla ilgili Devlet arasında bir anlaşmazlık çıktığı zaman, meselenin hukukî karara, Divan önünde, bağlanmasına imkân yoktur. Başka deyimle, dünyanın bugünkü teşkilâtlanmasında en yüksek kaza organı olan Divan önünde milletlerarası şahsiyetleri tanıyan veya tanınabilecek milletlerarası teşekküllerin duruşma ehliyeti yoktur. Onlar ancak talî siyasî yollara (diplomatik müzakerelere) veya Tahkime başvurabilirler.

Aynı şey, Birleşmiş Milletlere veya milletlerarası şahsiyeti tanınabilecek diğer milletlerarası teşekküllere karşı, Teşkilât üyesi olan veya olmıyan Devletler ve diğer milletlerarası teşekküller için de vâridir. *Bütün güçlük, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına milletlerarası şahsiyet tanınmasından, Divanın Teşkilâtın bir organı olmasından ve Divan Statüsünün, sadece Devleti milletlerarası şahıs sayan klâsik doktrine bağlı kalınarak hazırlanmış olmasından doğmaktadır.*

Yapılması gereken, Divanın 11 Nisan 1949 istişarî reyi ışığında ve bu yeni gelişmeler karşısında, gerek Birleşmiş Milletler Antlaşmasında gerekse Divan Statüsünde, yeni şartları ve yeni gelişmeleri de karşılayacak tâdiller yapmaktır.

Bu tâdiller başlıca üç istikamette olacaktır:

(a) Birleşmiş Milletler Antlaşmasında sarih olarak, Birleşmiş Milletlerin milletlerarası şahsiyeti belirtmek;

(b) Divanı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının uzuvları arasından

(c) Divan Statüsünde, Devletten başka Birleşmiş Milletlerin ve milletlerarası şahsiyet tanınacak diğer milletlerarası teşekküllerin de Divan önünde duruşabilmesini sağlayacak tâdiller yapmalı.

Antlaşma maddeleri üzerinde bu tâdilleri görelim:

1) Antlaşmanın 7 nci maddesinde sayılan uzuvlar arasında Divanı çıkarmak ve uzuvların sayısını 6 dan 5 e indirmek gerekecektir. Bu madde şöyle olacaktır: «*Birleşmiş Milletler Teşkilâtının başlıca uzuvları şunlardır: Genel Kurul, Güvenlik Meclisi, Ekonomik ve Sosyal Meclis, Vesayet Meclisi, ve Genel Sekreterlik*».

2) Antlaşmanın 92 nci maddesi halen şöyledir: «Milletlerarası Adalet Divanı Birleşmiş Milletlerin başlıca adalet uzvudur. Divan Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Statüsüne dayanan ve ayrılmaz bir cüz'i olduğu işbu Antlaşmaya ekli bulunan bir statüye göre çalışır».

Bu maddenin şu şekli alması gerekecektir: «*Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Milletlerarası Adalet Divanının en yüksek milletlerarası kaza müessesesi olarak tanır. Divan kendi Statüsüne göre çalışır*».

3) Antlaşmanın 93 üncü maddesinin 2 nci fıkrası tamamen kaldırılacaktır. Teşkilât üyesi olmıyanların Divana nasıl taraf olacakları Divan Statüsünde gösterilmektedir. Buna mukabil Antlaşmanın 93 üncü maddesinin 1 inci fıkrası 93 üncü madde olarak aynen kalabilir. Antlaşmanın 94 ve 95 inci maddelerinin aynen kalması yerindedir. Buna mukabil, 96 nci maddenin Antlaşmadan çıkarılması gerekmektedir. Bu husus, istişarî rey istiyebilme, milletlerarası şahsiyeti tanınan veya tanınacak diğer milletlerarası teşekküllere de istişarî rey istiyebilme imkânını verecek şekilde Divan Statüsüne konulabilir. Kaldı ki istişarî reye başvurma imkânını güçleştirmeme de meselelerin siyasî olmasa bile hukukî yönünü aydınlatma bakımından faydalıdır.

4) Antlaşmanın 104 üncü maddesi şöyledir: «Teşkilât, Üyelerinin herbirinin ülkesinde, görevleriin yerine getirebilmesi için gerekli hukukî ehliyeti haizdir.

Divanın 11 Nisan 1949 istişarî reyi ışığında bu maddenin şöyle tâdil edilmesi uygun olacaktır: «*Teşkilât, Devletler Hukukunca, milletlerarası şahsiyeti haizdir*».

5) Antlaşmanın 105 inci maddesi şu şekilde değiştirilmelidir:

«Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Üyelerin temsilcileri ve Teşkilâtın memurları diplomatik imtiyaz ve muafiyetleri haizdirler».

6) Divan Statüsünün 34 üncü maddesinin 1 inci fıkrası şöyledir: «Yalnız Devletler, Divan huzurunda duruşma ehliyetini haizdirler».

Divanın sözü geçen istişarî reyine uyarak bu fıkranın şu şekilde değiştirilmesi gerekecektir: «Divan önünde Devletler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile Divanın milletlerarası şahsiyet tanıyacağı diğer milletlerarası teşekküller duruşma ehliyetini haizdirler».

7) Divan Statüsünün 35 inci maddesinin 1 inci fıkrası şöyledir: «Divan işbu Statüye taraf olan Devletlere açıktır».

Yukarıdaki sebeplerle bu fıkranın şu şekilde tâdili yerinde olacaktır: «Divan, işbu Statüye taraf olan milletlerarası şahıslara açıktır».

8) Divan Statüsünün 35 inci maddesinin 2 nci ve 3 üncü fıkraları şöyledir: «2. Divanın diğer Devletlere açık bulunması şartları, yürürlükte olan antlaşmaların özel hükümleri mahfuz kalmak üzere, bütün hallerde taraflar için Divan önünde hiçbir eşitsizlik çıkmamak şartıyla, Güvenlik Meclisince tanzim olunur.

«3. Birleşmiş Milletler üyesi olmıyan bir Devlet dâvada taraf ise, bu tarafın ödemesi gereken Divan masrafları hissesini Divan tespit edecektir. Ancak bu Devlet Divan giderlerine iştirak ediyorsa bu hüküm tatbik edilmeyecektir».

Aynı mülâhazalarla bu fıkraların şöyle tâdil edilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz:»

«2. Divan, Divanın vereceği kararı kabul ve iyi niyetle icra edeceklerini taahhüt eden diğer milletlerarası şahıslara açıktır».

«3. Divan Statüsüne önceden taraf olmıyan bir milletlerarası şahıs dâvada taraf ise, bu tarafın ödemesi gereken masrafların hissesini Divan tespit edecektir. Ancak bu milletlerarası şahıs Divan giderlerine iştirak ediyorsa bu hüküm tatbik edilmeyecektir».

Bizce, Divanın kazasını kabul ve iyi niyetle icra edeceklerini taahhüt eden Devletlerin veya milletlerarası teşekküllerin Divana başvurma yollarını güçleştirmemek gerekir. Her halde bu hususta, siyasî bir organ olan ve şöhretini anlaşmazlıkları çözme değil düğümleme istikametinde yapan Güvenlik Meclisinin müdahalesini bertaraf etmekte fayda vardır.